

„BISER“ izlazi svakog mjeseca na 24 stranice. =^

Cijena je listu za gjake (tablebu), učitelje (muallime) i muslimansko ženskinje K3—, a za ostale K 6'— godišnje za Bosnu i Hercegovinu, dok za sve ostale zemlje 8 franaka. —

BISER

LIST ZA ŠIRENJE PROSVJETE MEĐU MUSLIMANIMA U BOSNI I HERCEGOVINI.

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 40, za pola 20, za osminu 6, a za šestnaestinu 4 krune. Slijedeća uvrštenja uz popust. Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 8 kruna po stranici.

Pojedini brojevi 50 helera. Rukopisi se ne vraćaju.
== Neplaćena se pisma ne primaju. ==

Sve što se tiče administracije i uredništva lista, treba slati na adresu: „BISER“, Mostar (Hercegovina,)

PLATIVO I UTUŽIVO U MOSTARU.

Rebi-ul-ahar 1331.

M O S T A R

Mart 1913.

Vlasnik, izdavaatelj Prva muslimanska nakladna knjižara
i nakladnik: MUHAMED-BEKIR KALAJDŽIĆ.

Uregjuje: MUSA ĆAZIM ĆATIĆ.

Panislamizam i Evropa.

Arapski napisao: **Azm zade Refik beg.**

Prevodi: **Ahmed Rašidkadić.**

(Nastavak).

Prije smo na jednom mjestu istaknuli, da Turska za vrijeme svoje sile bijaše strah i trepet za Evropu, a neprelazan zid izmegju Istoka i Zapada, što je bilo uzrokom, da je Evropa morala tražiti drugi put za ostvarenje svoje osvajalačke politike. Pošto su Portugalci otkrili Rt Dobre Nade, države, koje toliko žudijahu za osvajanjem, upraviše svoj žedni pogled preko Indijskog oceana. Muslimani Indije toga doba bijahu u velikoj neslozi i razdoru. Kad se je Indija našla pred neprestanim napadajima Engleza i Portugalaca, a islamske tamošnje vlade pred očitom propašću, izaslao je poglavica Melibara sultan Ali Ridža, svog naročitog izaslanika Sultanu Abdul Hamidu I. godine 1911. (po hidž), jer spomenuti znadijaše prosuditi ozbiljnost i kritičnost položaja. U posebnom pismu, kojeg je izaslanik predao padišahu, sa zahvalnošću se je isticalo, kako je godine 950. (po hidž.) merhum sultan Murad IV. poslao melibarskoj vladi dva ratna broda sa nekoliko osmanlijske vojske, što je doprinijelo njihovoj pobjedi nad međžusijama, te se i ovog puta moli, da joj se putem milosti doprinese novčana pomoć, jer su se međžusije po nagovoru Engleske i Portugalije opet digli na ustanak. Turska je u to vrijeme sama oskudijevala novcem, te nije mogla indijskim muslimanima u susret izaći. Po smrti Ali Ridžaa zaszjela je na vladu sestra mu Bibi, koja je g. 1194 izaslala takogjer svog izaslanika u Carigrad i molila pomoć od Osmanlija. Ovi su se ispričali nepovoljnošću velike udaljenosti i sva žrtva bila je u tom, što se je skupocjeni dar poslao spomenutoj vladarici, a poduzeli neki koraci kod engleske i portugalske vlade. Godine 1199, melibarska vlada bijaše već do skraj-

nosti izložena opasnosti od strane Engleza, te i ovaj put zatraži pomoć od turske vlade. Bagdadski valija dobio je nalog, da u koliko je moguće priteče u pomoć, ali koja korist, kad je sama Turska bila zaočupljena brigom, kako će se braniti od Evrope, osobito od Rusije, te siroti Bibi nije mogla priteći u pomoć. Da je Turskoj bilo moguće tako priteći u pomoć, i dan danas bi njen suverenitet bio nad Indijom. Magribski vladar inače slavni sultan Muhamed bin Abdullah uvidio je žalosno stanje islamskih država, osjetio da bi se sve islamske vlade u ime obrane trebale složiti, a veoma je cijenio što uže prijateljstvo sa najvećom islamskom državom Turskom, u ime čega je poslao, sa mnogo skupocjenih darova, dvojicu svojih delegata u Carigrad, godine 1179. Ovaj postupak naigje kod sultana Mustafe III. na vrlo dobar prijem, te u ime zahvale posla magribskom sultanu jedan ratni brod kreat topa, puške, baruta i inih ratnih potrepiština! Za vremena sultan Hamida I. koji je iza Mustafe III. naslijedio osmanlijski prijesto, buknu opet rat izmegju Turske i Rusije, kojom prilikom je spomenuti sultan Muhamed pripremio četiri ratna broda puna ratnog materijala i htio ih preko džezairskog valije poslati u Carigrad, nu ovaj odbi tu ponudu i šta više počeo proti njemu kovati urotu. Taj gadni postupak valijin ne uplašio ni najmanje sultana Muhameda, a da bi odustao od svoje plemenite nakane, nego spremi Muhamed bin Elarebiju sa skupocjenim darovima u Carigrad.

Pošto je dotični razjasnio gadni postupak spomenutog valije, rekao je dalje :

„Njegovo veličanstvo moj prejasni vladar doznao je preko nekih konzula prijateljskih nam država, da Rusija i Austrija*) kane zajednički navaliti na Carigrad i, kako oni misle, uništiti Tursku. Moj gospo-

*) Ovo je onaj savez, koji bi sklopljen izmegju ruske carice Katarine i austrijskog cara Josipa II, a o kojem smo mi već prije govorili.

dar je tom viješću veoma ogorčen. Prema pripovijedanju konzula, vaša država se, da bi mogla odbiti neprijatelja, nalazi u velikim pripremama na vodi i kopnu. Moj prejasni vladar mi je naložio, da vam saopćim, da je on pripravan sve žrtve doprinijeti, da vam pomogne u ovim kritičnim danima, dapače istakao je, kako u vaše ime ne bi požalio i sam život žrtvovati. Njegovo veličanstvo veoma žali, što se u ovakim ozbiljnim časovima islamske vlade nalaze u razdoru i pocijepanosti. Pomoć, koju evropske države pružaju Rusiji, kako je god škodna za sve islamske države, tako bi — misli moj vladar — trebalo, da to služi primjerom našim vladama, pa da se već jedan put i one slože". Ova poruka naišla je kod turskog sultana na veliko godovanje, a ideja o slozi islamskih naroda na osobito odobravanje.

Turska se vlada na to izjasni, da joj nije ni čega potrebno, jer imade dovoljno vojske i materijala, nego bi joj samo još trebalo novčane pomoći, te zapita, su kolikom svotom bi joj mogao magribski sultan izaći u susret. Izaslanik je izjavio, da bi njegova vlada mogla doprinijeti svotu do 5000 kesa, što se je naravno smatralo malim, nu megjutim dogje do mira s Rusijom, te i ta potreba otpade, a izaslanika s punim počastima ispratiše put Hidžaza. Prijateljstvo, koje se sada utvrdi izmegju tih dviju država, potrajalo je sve, dok je god sultan Muhamed bio na prijestolju.

U posljedne dane Abdul-Azizove vlade, emir buharanski spremio je izaslanika u Carigrad, da javi Turskoj, kako ga Rusija namjerava okupirati i da traži pomoć, nu prije nego je izaslanik stigao u Carigrad, došla je vijest, da je Buhara od strane Rusa već zaposjednuta.

Od islamskih vladara, koji su nastojali stupiti u što uže prijateljstvo s Turskom, jedan je zanzibarski emir Bergeš, koji se je takogjer obratio na Osmanlije u zadnjim časovima izdisanja političkog života; uzrokom neprestanih nasrtaja Njemačke i Engleske spomenuti je htio uteći pod turski protektorat no i sama Turska imala je pune ruke posla, izbavljajući se neprilika, u koje je zadnjim ratom s Rusijom zapala.

U ostalom i nije kod islamskih vlada bilo — kao kod evropskih — da jedna drugoj — ma da su im interesi različiti — u slučaju potrebe pomogne, za to se i ne ispuni želja spomenutog emira.

Ovo su dakle sva historijska fakta o uzajamnosti i pomoći islamskih država megju se, a naprama evropskom jedinstvu i savezu, kojim ona, još od početka svog kulturnog napretka, svim silama nastoji, da sve islamske narode — ma gdje se na zemaljskoj kugli nalazili — potčini i u svoje ih teške lance ropske sputa, a muslimane, neprestanim ratovima nemoćnim učini,

Je li, dakle od strane evropskih političara pravedno i čovječno napadati na narode, kod kojih je na najnižem stepenu svijest o uzajamnosti i okrivljivati ih, da su opasni po svjetski mir? Evropske diplomate prisposobljavaju islamski svijet — u slučaju ostvarenja ideje njegova jedinstva — jednomu divu, koji bi bio kadar čitav svijet progutati. Iz našega dosadašnjeg razlaganja se vidi a i historija nam je o tom najbolji svjedok, da bi se ta prisposoba u istini mogla na Evropu primjeniti.

Više se puta dogodi, da je nečija nesreća i potištenost prvi znak njegova spasa. U velikom Kuranu stoji: „Ve asa en tekrehu šejen vehuve hajrun lekum", što znači: Više puta vi nešto ne volite i prezirete, a ono baš naprotiv bude uzrokom vaše sreće".

Ja sam pako toga uvjerenja, da su podvale evropskih diplomata i njihovo fanatičko okrivljivanje muslimana sa panislamske ideje, više koristile baš muslimanima, nego li njihovoj lakomoj politici, jer samim tim činom su upozoreni, da im je sloga i uzajamna pomoć neophodno potrebna.

Muslimani, čija vjera im toliko zagovara bratstvo i megjusobnu slogu, počeli su razumijevati svoje griješenje proti njoj i prozreli su fakat, da im ne ima drugog načina izbaviti se iz nesreće i teškog položaja, u koje ih Evropa stavi, nego li da se svojski prihvate za tvrdo vjersko uže sloge i jedinstva.

Oni već shvaćaju i to, da je ponajviši uzrok njihovoj zalutalosti i nesreći apsolutističko vladanje gospodara.

Bugjenje, koje danas gledamo u islamskom svijetu, nije ništa drugo, nego li naravna posljedica evropske agresivnosti, da sve islamske narode učini svojim robljem, te njeno toliko osiljavanje na Istoku i Zapadu. Ako Evropa ovo bugjenje muslimana smatra predznakom jedinstva, ili pak već ostvarenim panislamizmom, mi velimo, da je to samo jedinstvena ideja, koja ispituje i primjenjuje sredstva i uvjete današnjeg kulturnog napretka, a ta sredstva nisu ništa drugo, nego li sloboda i prosvjeta. Islamski narodi nastojali su i trudili se, koliko su im okolnosti i apsolutističke uprave dozvoljavale, da se prosvijete. A kako je stalo kod njih sa slobodom? Gdje god se muslimani pod apsolutizmom nalaze, žude za njom. Kod njih u tom pogledu ne ima razlike, je li to islamska ili kršćanska država. Kako god vidimo Misirce, gdje se za slobodu bore proti Engleske, tako isto gledamo Perzijance, kako u ime slobode ratuju proti svoje islamske države. Na isti način su osmanlijski borci za slobodu zapodjeli borbu perom proti svoje države, te žrtvuju i život i imetak da zbace sa sebe apsolutistički jaram*).

Dakle po srijedi nije ništa drugo nego li jedinstvena misao sviju muslimana, koja se ragja iz težnje,

*) Ova je knjiga pisata za vrijeme apsolutizma u Turskoj.

da i oni jedan put stupe u koncerat napretka i kulturnih naroda. Kultura i napredak nisu li oprečni pojmovi divljaštvu? Da su, kako Evropejci tvrde, muslimani divlji i fanatični, bi li oni težili da stupe u red prosvjetljenih naroda. Nije li ova sama činjenica dovoljna, da oni sa sebe tu ljagu saperu? Jest, to je pravda i istina! Evropske pak diplomate trebali bi već jedan put imati čovječnosti i od tih potvora nas poštediti.

Naš savjet islamskim narodima.

Iz našeg razlaganja mogli su muslimani razumjeti, da je najglavniji uzrok njihove nesloge i zaboravnosti na islamsko bratstvo i uzajamnost, način apsolutističkog vladanja u njihovim zemljama, gdje su na žalost već od dugo vremena njihovi vladari odabrali taj pogrešni pravac. Ove apsolutiste su, u ime svog oholog individualiteta, svakom prilikom srtali jedan na drugog, a bijedne islamske narode, koji se pokoravahu njihovim zapovijedima, snagje naravna posljedica nesloge i razdora, što im donese strašnu sudbinu, veliku opasnost i užasnu nesreću. Ovaj nesretni razdor bijaše zaprekom, da ni brat bratu ne priteče u pomoć pri najozbiljnijim časovima, kad neprijatelj hara njihove zemlje i narode. Kad je to tako, onda bacimo pogled na prošlost, ispitajmo uzroke naših nevolja u sadašnjosti, neka nam budu na ogled, a dobro proračunajmo, kakva nas opasnost u budućnosti čeka. Braćo muslimani! Vi svakim danom gledate i slušate, kako evropske države, glede ma kakvog pitanja na Istoku, stupaju u savez, kako su se ta i ta država složile n. pr. glede pitanja Basranskog zaliva, ili pako da otmu koji islamski posjed na Crvenom moru. Vi to sve gledate i slušate, a doživjeste li ikad kakovi zajednički korak vaših vladara proti tomu?

Evropske države ne samo da su obezbijedile svoj posjed i državljane, nego se još slažu, da muslimanima i zadnji komad zemlje otmu i unište njihovu samostalnost, te da ih učine svojim robovima. Dočekaste li vi ikad jedan dan, kad su se vaše države zbližile, da jednoj od njih očuvaju čast i samostalnost? Ne, vi niste nikad ni čuli ni vidjeli od njih taj znak života, nego naprotiv one vas baš guraju u najdublji ponor propasti.

Nesreći, u koju ste vi zapali, prvi je uzrok pogubni način apsolutističke uprave, koju ste vi dali u ruke jedne ohole osobe, te što ste dozvolili, da se hiljadama ljudi oduzme slobodna volja i kretanje. Hiljadama ljudi osugjeno je na moralnu smrt, a sve za volju jednog sebičnog vlastodršca.

Ova moralna smrt pripravlja vam onu pravu, koja će vam donijeti žalosni svršetak, da se izbrišete iz redova drugih ljudi i naroda. Ovaku mizernost ne trpi ni čovječnost ni zdrav razum, a niti vaša vjera to zahtjeva. Vaša vjera traži od vas, da budete na vrhuncu saršenstva, a dapače zapovijeda uporabu

uma i njegovu slobodu do najdaljih granica. Vaša vjera nije ni samim pejgamberima dala prava da utječu na ljudsku savjest i slobodnu volju, osim jedino u slučaju, kad se radi o obraćenju na pravi put. Čujmo šta Svemogući Alejhiselamu u Kuranu dovikuje: „Ma alerresuli illel-belag“, t. j. „Pejgamberska je zadaća samo da objavi što je dobro, a što li zlo“. „Laste alejhim bimusajtirin“ t. j. „Ti nisi spremljen, da im budeš tovarom“. Nadalje u Kuranu se veli: „Ve ma ente alejhim bivekil“, što znači: „Ti se ne imaš uplitati u tugje poslove“. Na drugom mjestu još u Kuranu stoji: Ja ejjuheli lezine amenu alejkjum enfusukjum, la jedurukjum men dalle izehtedejtum“. To znači: „0, vi pravovjerni, svaki ćete samo za svoju osobu odgovarati. Ako ste vi na pravom putu, vama ne dolazi nikakova šteta od toga, što je neko zabludio“. Dakle ova nekolika ajeti kjerima jasno poriču svaki prohtjev, da bi netko mogao utjecati na slobodu uma i savjesti. Današnja borba Rusa, a nekad već minula borba Francuza, prouzročila je toliko proljevanje krvi za izvoštenje slobode savjesti, a ta sloboda — kako ste iz navedenih ajeti kjerima razumili — temeljni je princip vaše vjere. Ali koja korist od tolike liberalnosti vaše vjere, kad je apsolutizam, koji se nad vama bani, usmrtio vašu savjest, ubio vam ljudski ponos, te odgurnuvši vas sa prave islamske staze, stavio vas u položaj čovjeka, koji samo očajava. On je zatvorio vrata slobode savjesti i umnog ispitivanja.

Na temelju ovih faktičnih činjenica, morate jedan put biti svjesni toga, da vam evropska osvajalačka politika i njena agresivnost nije ništa opasnija od apsolutizma vaših vlada, dapače on pospješuje ostvarenje evropske težnje i ubrzaje vašu nesreću u budućnosti.

Evo moga prvoga savjeta vama, braćo muslimani: Znajte, da je vaš moralni život u znanju i nauci, a politički pak u ustavnoj vladavini, te prema tome upregnite sve sile, da se što više kultivirate i prosvjetlite. Da podignete što više škola svojih, ne žalite ni truda ni novčanih žrtava. Šaljite svoju djecu na evropske škole. Okoristite se sjajnom luči zapadne civilizacije i blagostanja — znanjem i prosvjetom. Muževno obarajte sve poteškoće i zapreke, koje kočte vaše prosvjećivanje i vaš napredak. Svoju mladež čeličite i potičite ju na rad i nauku, a vaše učene ljude poštujujte i slušajte njihov savjet. Ozbiljno se zauzmite, da obezbjedite svoj kulturni i gospodarstveni napredak. Odbacite praznovjerja i zidanje kula po oblaku, te se ne podajte očajavanju. Ogrijte svoje umove na suncu prosvjete i osnivajte društva, da one ljude, koje je udarac apsolutizma lišio sviju blagodati civilizacije, kao što su to n. pr. stanovnici Maroka, Arapskog poluostrva i Turkestana, upoznate sa svima tekovinama savremene kulture. Ovi siromasi čame u zaostalosti i s prezirom gledaju na svako djelo zapadne

civilizacije, a taj prezir niti je nastao iz njihova osvjeđočenja, niti pod uplivom religije. Naprotiv, to je samo slabost srca koja proističe iz fanatizma, kojeg su, uz lažljive narodne učitelje silnički i apsolutistički vladari razvili u tolikoj mjeri, te je postao opasan, da i zadnji znak života kod slamskih naroda zбриše.

Prosvjeta je jedino sredstvo, kojim se apsolutizam ruši. Svaka pojedina osoba samo naobrazbom dolazi do spoznaje, šta je ljudska volja i sloboda savjesti. Zmiju apsolutizma utucite oružjem znanja i nauke, a svaku vladu, pod kojom se nalazite, ma bila koje god vjere i narodnosti, nastojte učiniti konstitucionalnom. Vašu sreću i blagostanje samo na ovaj način možete pribaviti. Ovo je jedini pravac, da obezbijedite svoju samostalnost i politički život, da očuvate narodnu cjelinu. Mržnja i prezir, što su među vama vladali za apsolutizma, pretvoriće se u ljubav i bratstvo, kad se pod okriljem konstitucije, bolje upoznate.

Trebate znati i to, da je glavni uvjet, zašto evropski narodi zauzimaju tako visok položaj među drugim narodima, kao i njihove moći i slave, to što skoro kod sviju vladaju jednaki osjećaji, te prijateljski odnosi jednih prema drugima. Ako jedan od zapadnih naroda, bio on mali ili veliki, digne svoj glas za slobodu, mnoga srca osjećaju s njim zajedno, a sami učenjaci i diplomate pritiče mu u pomoć. Na temelju toga povedite se i vi za primjerom ovih ljudi, te ako ijedan od vaših naroda zagazi u borbu za slobodom, poklonite mu svoje simpatije, priskočivši mu u pomoć svojim perom i štampom. Ovako ćete čitavom svijetu dokazati da ste narod, koji još živi, te koji radi na sreći i kulturnom podizanju čitava čovječanstva. U ovom pogledu se povedite za ruskim muslimanima, koji su tek jučer dobili slobodu misli i govora. Ovaj inače marljivi i blagosloveni narod u svojim novinama, koje do nas dopiru, izljeva svoje simpatije prema osmanlijskim borcima za slobodu, a čitave članke posvećuje Misircima, u zvijezde kjući njihovu požrtvovnost za prosvjetom i napretkom. Vidi se dakle, da njihova srca kucaju zajedno sa srcima bratskih im naroda, te će ovo, ako Bog da, biti primjerom, da se u skoroj budućnosti svi muslimani povedu za njima.

Ovo je moj prvi savjet vama, a ovaj drugi vam stavljam na srce: Uzmite sebi za lozinku: „Istok istočnim narodima“. Ali kada? Onda, kad srušite apsolutizam i uvedete konstituciju, a krenete stazom prosvjete i napretka svomu idealu. Ova lozinka treba da se ukleše u vaša srca, te da bude osnovna podloga vašeg prosvjeđivanja i načina obuke, a duša vašeg napretka. Zapamtite i to, da je Istok zajednička domovina sviju njegovih naroda, bez razlike ko je musliman, kršćanin ili jehudija. Pošto je to tako, vi na svakom koraku pružite pomoć ovim svojim domodcima, kad se o kakvom općem dobru radi. Ovi vaši zemljaci — inovjerci — jmadu kod vas neka

prava, koja im je — još prije vas — naš Pejgamber (a. s.) priznao, a pravedni šerijat sačuvao. Etika naše vjere u tom vas već uči. Priznavši im i poštujući ta prava, oboriće se ono uporište vaših neprijatelja, na koje su se oslanjali, da vas onako protivnički napadaju

(Nastaviće se.)

Šemsuddin Sarajlić:

Bijela tačka pod gajem,

(Nastavak).

. III.

Ja se kanio da odem jednog dana prijateljici u pohode. Ali pored sve volje, ne mogoh za dugo otići. Jedva jednom dograhih se prosta dana nakon mjesec i po i spremih se da odem. Opremih se, onako na brzu ruku, da ne zakasnim na rani vlak. Ali ipak nijesam zaboravio ponijeti prijateljici nešto novo za čitanje.

Vozio sam *se* do prijateljčina sela. Kad sam izašao na stanici — bilo je oko deset sati prije podne — ogledao sam se plaho da me ko ne vidi. Bojao sam se, da bi me ko upitao, kuda ću, ili da bi mi pročitao s lica, da idem nekuda, za što drugom ne bih htio kazati. Po tom sam sam osjetio, da moj posjet kod prijateljice ima nešto u sebi, čega nemaju drugi, slobodni posjeti.

Sunce je kroz tanke oblake lahko prigrijavalo. Razapeh odmah uza stanicu suncobran i zavukoh se u nj, više da se sakrijem od koga poznata, nego od sama sunca. A kako sam još iz željeznice uočio i poznao prijateljčinu kulu, okrenuh odmah prema njoj, ali iza ograda, živice i drveća — da se što više zaklonim od svijeta.

Nekakva me strepnja obuzimala, kad sam pomišljao: kako ću prići kući i projaviti se, a da me drugi niko, do li sama prijateljica, ne opazi. U putu sam zašao za nekakvu vodu, koja me daleko odbila. Ah, ja sam mislio, koračajući preko nekakva strnjika, kraj joha i rakita, da mi to još dobro dogje, da neopaženo dogjem kući s legja, kroz šikare.

Kad mi se ipak učinilo, da sam daleko uz vodu otišao, nagjem najzgodnije mjesto i nekako se prebacim na protivnu obalu. Pregioh ogradu i nagjoh se pod gajem, opkoljen sa svih strana drvećem.

— Hvala Bogu, ovdje me bar niko ne vidi, rekoh i izvalih se na rudinu, da malo odahnem.. Složih ruke pod glavu i zagledah se kroz granje prema nebu. Mislio sam: je li prijateljica kod kuće i da li joj je otac otišao u grad. Ili, ako me majka opazi, hoće li njoj dati, da mi se ukaže. I još mnogo nesta,

U svemu mi je izbijala pred oči dražesna pojava prijateljice, pojava, koja toplinom svoje nježnosti zatravljuje. Pojava, koja u isti mah svojom ljupkošću privlači i umiljatošću prisvaja,, a razborom i odlučnošću odbija, da nijesi siguran: ili bolje prema njoj pristaje najtopliji ili najozbiljniji razgovor. A ipak jedno jest: moralo se prema njoj biti u strogoj obzirnosti, ako se nije htjelo i za najmanju neuglagjenost u govoru, da se njezine tanke obrve u času pokupe i u isti mah dobije prigovor, po svojoj vanjštini jednostavan, ali da za srce ujeda.

Sam sam se čudio, šta da mene privlači jednoj takovoj djevojci, koja je jednim pogledom sputavala snagu moga umijeća i zaslužnjivala me tako, da me izdavala riječ, dok bih bio u njenoj blizini, pa joj ne bih umio ništa lijepo reći. I pitao sam se, što da joj idem u pohode, kad se od tih pohoda nemam ni čemu dobrom nadati, nego baš možda na protiv, da bih joj se u čemu mogao zamjeriti.

Pa kad ne bi ništa bilo — mislio sam dalje — nego ako bi me majka vidjela... Razumila bi sigurno da sam ja Zumreti došao u ašikovanje. Pa ako bi me onda otjerala?! Jer, majka je majka. Svojoj kćeri želi uvijek nešto bolje, naročito ako joj to kći i zaslužuje dobrotom sa svake strane.

Pa kad bi i majka pogledala kroz prste... Ali tu nema kakve nade za budućnost. Jer, Zumreta sigurno već mora da ima, dragoga. Pa kad bi i na novo birala, pitanje je, bi li joj se na meni zastavilo oko, pored mnogo boljih prilika, koje su joj se javljale; na meni — jednom običnom stvorenju, uvehla lica i tamna pogleda...

Iznad mene su zujale mušice u zraku, kao da se negdje u blizini roj uhvatio. Kraj mene je ležao moj fes, suncobran i otpučena jaka u travi. Vjetrića ni za lijeka. Vladala je tišina.

— Ah šta je meni! — Skočih. Ovakve misli, a ja idem samo prijateljici, koja je prema meni kao prijatelju vrlo usrdna.

Spremih se i pogjoh dalje. Verao sam se iza ograde kroz trnje, dok ne ispadoh na nekakav put. „Kuda li vodi“ pomislih i pogjoh dalje. Pa kud izbijem! — rekoh. Ali nijesam čestito pošao ni pet minuta, kad opazih jednu zgradu i komadić kuće. Stadoh i razgledah. Dolje njive, gore gaj. A ako pogjem dalje putem, izaći ću na čistinu, da bi me mogli vidjeti iz kule.

— Aja, rekoh, ne smijem putem, pa zagjoh u gaj. Ali nijesam odmicao daleko, uvijek sam gledao kućni krov.

Tako dogjoh do njive iznad kuće, koja veže s gajem. Vidim put niže sebe, ali ne smijem na nj, da me od kuće ne opaze. Za to okrenuh na više pokraj ograde i izagjoh na vrh njive. Put je vodio,, sada na niže u okrug, da izbije na protivnu stranu

kući. Po tomu mi je na prvi mah izgledala ta njiva iznad prijateljicine kuće na luk svedena. — Stao sam i promatrao.

Preda mnom se steralo široko polje i po njemu voćari i ljetnikovci kao posuta šaka oraha po podu. Vidjela se i velika rijeka i na njoj most, kuda je cesta prelazila i kratki put skoro do željezničke stanice. Tu i tamo šibali drugi putevi preko njiva, na kojima se rijetko ko vigjao. Vidio sam i jednu stranu krova prijateljicine kuće. Ispod kuće se širila njiva kukuruza do potočića, na kom sam malo prije bio, a lijevo nedaleko vrhlo se žito na širokom gumnu. U hladu kraj slame sjedila su dva seljaka u bijeloj rubenini, a s njima i jedan suhonjav mladić u čakširama i fesu. Nekakva curica išla je od gumna i izgubila se na putu pokraj kukuruza pod prijateljicinom kućom.

— Ne valja, rekoh sam sebi i sjedoh na jedan panj. Bio sam uvjeren, da njezini vrhu i — da je otac kod kuće. Mislio sam šta ću činiti. Da produžim put, opaziće me oni s gumna i — sve propalo. Da se vrnem nazad, opaziće me iz kule, pa — još gore. Ne znam šta ću.

Uхватила mi se nekakva tjeskoba oko srca, a vrućina, pa se sav uzvarih. Nekoliko krava maldovanki i volova prolazilo oko mene, pušuci silovito na nozdrve. Kad bi me koje goveće opazilo, stalo bi i dugo me gledalo, a onda pošlo lijeno dalje, da čupa koju travku.

Obzirao sam se po gaju i željno izgledao kakvo dijete, čobanče, od kojega bi doznao za prilike u prijateljicinoj kući. Ah, nigdje nikoga. Gaj čist, okolo se poizdiglo drveće, a izmegju njega po hladu blago plazi i mušice zuje... Tišina. — Ja sam u toj tišini silno želio, da se „neko“ odakle iznenada u gaju pojavi i da me vidi, kako sam na panju sjedim, ili da izagje tu na zaravanak, na vrh njive pod gaj, a ja da se iza plota nenadano javim. Koliko bi bilo iznenagjenja!

Ali otkud! Taj „neko“ sjedio je u taj mah pod brdom u kuli, ni ne sluteći, da mu se u blizini nalazi biće, koje se sa strepnjom prikralo do njive, koja kuću okružuje — pa ne smije dalje. A nikoga nema ni da pomogne, ili da presiječe nit strahotne neizvjesnosti, pa ili naprijed kući, ili s mjesta natrag.

Ali ne! Osjećao sam, da se ne bih mogao vratiti, a da prijateljicu ne vidim. „Moram je vidjeti“ sjecknulo mi mozgom i ja sam već stajao na nogama, spreman da progjem uprav ispred prijateljicine kuće. A ako bi me ko drugi opazio i rekao šta — sлагаću u nevolji, da se vraćam iz jednog bližnjeg sela, pa da sam zašao. Muka bi opet bila, ako. bih morao odgovarati, gdje sam bio, kad ne znam imena ni jednom selu i okolišu.

— Kako bilo, rekoh, idem, pa šta Bog da!

Pošao sam na niže, sve pored ograde. Doverah se sretno do kukuruza ispod kuće, a niko me ne opazi. Okrenuh polahko iza kukuruza, koji su bili viši od mene, pa su me dobro zaklanjali. Kad sam došao na kraj njive, stadoh. Nit' sam mogao dolje niti smio. Preda mnom potok, a odmah na više kula. Dva koraka naprijed, pa me više ništa ne krije... Sjedoh. Slušao sam, čuje li se ko u kuli.

Kad za četvrt sata ne zamijetih ništa, no što su vrata nekoliko puta škrinula, odlučih, da izagjem ispod kukuruza na čistinu. Pogledah na sat — jedan po podne. — Ako je kod kuće, da se već pojavim, ako nije, a ja da idem, rekoh sam sebi-

Iskoračih... Ali istom što sam se pojavio, a sindžir hrknu... Zeljovina, pas — kao june — skoči sa svog sjedala ispod kuće pa da će prema meni. Ruknu, kao da ga ko kolcem premjeri. Pričini mi se, da se otrže s lanca... Mene nešto čudno bolno prože i svali se u noge... Pa ni meknut ne mogu... Stajao sam nepomično i osjećao, kako mi se poteže krv iz glave i klonulih ruku prema uzbugjenom srcu. A u tomu se na pendžeru u čardaku ukazala jedna zlatna glavica. Bila je prijateljica.

Pogleda na put i poče miriti vašku, kad nikoga ne opazi. A zeljov je i dalje strašno lajao i gjipao, kao da se hoće s lanca otkinuti.

— Ne znam šta mu je — progovori prijateljica nekome u kući, — laje a nikog nema.

Pa se opet zagleda na put; a onda zaokruži pogledom okolo.

— Ah! kliknu iznenagjeno, opazivši mene. — Prijatelj!

Ja metnuh prst na usta u znak, da šuti i upitah je: je li sama kod kuće? Ona kimnu glavom i osmjehnu se, pa će mi veselo:

— Hoš geldun, prijatelju!

— Ejvallah; živa bila! odvratih i kano da u času zaboravih na sve tegobe u putu.

Odahnuh i sjedoh na megju uz kukuruze.

(Nastaviće se.)

Musa Ćazim Ćatić:

Moja ispovijest.

Kako je gadno ulizica biti
I drugom smradne cjelivati stope!
Kako je gadno, proseć suze liti,
Da tugji skutovi u njima se tope —
Kako je gadno rob ljudima biti!...

Kako je nisko nemat' samosviesti
I u svom srcu ponosa i žara,
Pa tugjim znojem kruh natopljen jesti
Kraj snažnih ruku i umnoga dara —
Kako je nisko nemat' samosviesti!...

Ja mrzim one, što pred drugim puze
I mrzim liske, što ništa ne rade
I svakog, ko se okiva u uze
Od predrasuda i ko laskat znade
I sve alčake, što pred drugim puze.

I nikad nikom „Pardon" ne ću reći,
Jer svojim carstvom svojevolutno vladam;
Ja sam otvaram vrata svojoj sreći,
Pa kad uživam, ili kada stradam,
Ja opet nikom „Pardon" ne ću reći.

Ta za me pero i budak je isto,
Žulj i znoj meni koru hljeba sladi;
Tek nek je čelo otvoreno, čisto
I nek se sviesno i pošteno radi,
Pa za me budak i pero je isto.

Ja samo slavim samosviest i snagu
Gigantske volje, što brdine ruši;
Vjerujem u se. A slobodu dragu
Nosim ko svetost u srcu i duši —
I slavim samo samosvijest i snagu...

Razume ljudski, ti si boštvo moje,
Pred kojim klečim i molitvu zborim.
Ja tebi palim tamjan krvi svoje
I tebi samo pred mihrabom dvorim,
Razume ljudski, ti si boštvo moje!...

Asim:

O društvenosti.

(Nastavak.)

Svi su ljudi u glavnom jednako gragjeni i svi imadu u glavnom jednake prirodne nagone i potrebe. Za to svako novo a praktično sredstvo uljudbe, brzo prolazi od čovjeka do čovjeka, od naroda do naroda, te postaje općim dobrom sviju ljudi.

Nekoje uredbe, nekoji strojevi, izumi, vještine, prometna sredstva i t. d. — sve je to megjunarodno. Za to je i uljudba i civilizacija, općenito uzeto, megjunarodna. Za to se uljudba i širi naokolo, kao što se širi na pr. voda za poplave: gdje su dublje jame i uvale, i vode ima više i dublja je, a gdje su pličine i uzvisine, tamo je i vode manje. Udubine i nizine su kao neke potrebe, kao neki nedostaci, koje voda ispuni. Tako se eto i uljudba širi i razlijeva. I u tome, što sve dublje prodire, leži njezino napredovanje, njezin razvoj.

Društvenost je za širenje uljudbe i prosvjete najzgodnije sredstvo, jer u društvu se svaka misao i svaka ideja brže širi, prodire u udubine i izjednačuje praznine, poput vode koja poplavlja.

Ljudi su različiti megjusobno po naravi, odgoju, prilikama, po vrsti osjećaja i nagnuća i po vrsti i

količini svoga zvanja. Sva ova različita svojstva ljudi pomoću društva i u društvu dohode u neki sklad tako, kao što se glasovi raznih muzičnih instrumenata u jednom glazbenom zboru spajaju u jednu harmoničnu cjelinu — u jednu kajdu.

Nas društvo diže u visinu, sa koje imamo širi pogled na svijet, na život, na prilike i okolnosti u kojima živimo. Društvenost nam pomaže, da doznamo za što više činjenica, da se što bolje u životu snagjemo, da nam pogled bude slobodniji, da budemo što manje vezani o svakidanja čaršijska sitna gledišta, i da budemo što više iznad običnog života. Društvenost nam daje distancu potrebnu, da u svezi uočimo što veći opseg životnih pojava. U tome i leži pravo značenje društva, u tome leži onaj viši duševni užitak, što nam ga pruža društvo, pomoću kojega postajemo dostojanstveni, ozbiljni, vrijedni i korisni članovi ljudske zajednice.

Društvo daklen u višem etičkom smislu riječi znači traženje sklada, traženje istine, ljepote i pravde i to radi duševnoga zadovoljstva. Zbog toga je društvo podobno, da podržaje objektivnost, susretljivost, ljubeznost i pravednost. Ovo može društvo učiniti za to, jer nas ono diže na više stanovište, odakle gledamo na život, kao na jednu cjelinu, u kojoj svaka čest ima svoje opravdanje, svoje pravo na život, svoje mjesto, svoju važnost i svoju cijenu. I baš ta činjenica, da čovjek u društvu znade, da svaki čovjek na svoj način i prema svome stepenu naobrazbe, prema svome temperamentu, prema svojoj naravi traži zadovoljštinu svojih unutarnjih potreba, on u toj subjektivnoj crti nalazi oznaku pojedinca, pa i sam dozvoljava, štuje i naučava sve one razlike u mišljenju; on poštuje duševnost svakog pojedinca, on ne nameće nikome na silu svoje nazore, on smatra vjeru, uvjerenje i mišljenje svakog čovjeka — stvarima njegove savjesti. Takav dakle društveni čovjek poštuje slobodu savjesti i nastoji samo oko toga, da ljudi ozbiljno misle, samostalno prosuguju, iskreno govore i nesebično postupaju.

Čovjek će u društvu doći do uvjerenja, da je život podvrgnut neprestanoj promjeni i razvoju. Nadalje će čovjek u društvu lakše uvidjeti, da promjena u životu nije ništa drugo, već borba, a razvoj je obilježje života. On će nadalje doći do uvjerenja, da su svi pojavi života u nekom savezu, da su megjusobno suvisli i povezani, da jedan pojav izaziva drugi, da svaki pojav ima neke uzroke i posljedice, da ništa ne dolazi iznebuha i samo od sebe, nego se sve razvija jedno iz drugoga, jedno usljed drugoga. A to znači, da takav čovjek neće vjerovati u nemogućnosti, u gatke, bajke, čarolije i ostale sljeparije, ne će svoj rad osnivati i zavisnim činiti u očekivanju čudesa, nego će smatrati životne pojave jedne s drugima ograničene, determinovane.

U društvu čovjek najlakše vidi, kako se sve razvija, pa se ne će onda ni on zaustaviti kod jedne

stalne tačke, nego će ići sve dalje i dalje. Čovjek dakle u društvu mora da se miče, da se kreće, ne može ostati ukočen i okamenjen, jer će znati da okamenjeni predmeti spadaju u muzeje, a ne u život, te da u životu čovjek mora da živi i da se razvija, a to znači, da se prilagodjuje prilikama i duhu vremena, pa će za to i on nastojati da bude prilagodljiv i gibak.

Čovjek osamljen i bez društva postaje trom, ograničen, sebičan, opor i neobazriv spram drugih ljudi, s kojima u doticaj dolazi. Pa zar ova svojstva čovjeka nijesu protivna i vjeri i moralu i kulturi? Može li čovjeka snabdjevna i providjena takovim svojstvima iko trpiti, može li ga iko voljeti? Zar nije čovjek sa takovim svojstvima jedan bogalj sažaljenja vrijedan, pa makar imao Karunovo blago, jer obljubljenost, popularnost i ugled ne može se za novac kupiti.

Ko je sam za se i ko samo sebe voli, toga sva njegova okolica mrzi i prezire. Moralan čovjek i čovjek zdravoga razuma, ne će sebe separirati, osamiti i otuđiti od drugih ljudi, a svoj će rad udesiti tako, da radeći ze se, radi ujedno i za drugoga i obratno. Takav čovjek ne će biti ni dogmatičan, ni tvrdoglav u svojim nazorima, niti će biti ukočen i auktoritativan u svomjenu ponašanju.

Društvenost nadalje čeliči i brusi čovječiji karakter. Karakter je sregjenost nazora, po kojima se čovjek u svome životu ravna. Da ta sregjenost nazora bude dobro i stalno formulirana, potrebno je da čovjek svoje nazore izmijeni, a to može učiniti samo u društvu ozbiljnih i promućurnih ljudi. Ta karakter za pravo i nije ništa drugo, nego u životu i praksi provedena iskrenost, dakle istinitost. Karakter znači takogjer i sklad izmegju djelovanja i uvjerenja, izmegju onoga što držimo istinitim, i onoga što radimo. Koji čovjek drugo čini, drugo govori, a drugo misli, taj je bez karaktera, pa takav čovjek u uregjenom društvu ili se mora popraviti ili iz društva čistiti, jer ga niko ne može ni voljeti, ni u zaštitu uzimati. I onaj je čovjek bez karaktera, koji se iznevjeri istini i iz sebičnih razloga svoje nazore promijeni. Nu čovjek vezan po društvenim konvencijama, ne će lahko to ni moći ni htjeti učiniti. S toga je društvo i zaštitnik i čuvar karaktera ljudskoga.

Ovim bi bilo bar donekle rečeno i precizirano moralno i više etičko i odgojno značenje jednoga modernoga društva.

Sada pak da pregjemo na njegovu praktičnu stranu, na njegovo socialno-političko i socialno-ekonomsko značenje i prednost.

U zadnje vrijeme je počeo i kod nas politički život da klija. Počeci našega političkoga života nalaze se u prošlom deceniju i to u pokretima za vjersko-prosvjetnu autonomiju nas muslimana i naših sugrađjana hrišćana, Pokreti za vjersku samoupravu doveli

su nas do primitivnog političkog rada i mogućnosti da se politički osvijestimo. Za politiku uspjeha — sa demokratskog stanovišta — za politiku unutarnje slobode, socialne i političke jednakosti — a pogotovo za nacionalnu politiku, mi ne ćemo još za dugo biti sposobni ni zreli, jer politička je zrelost u samoj kulturi uvjetovana. Nu makar mi bili još politička djeca, ipak se mora računati s tom činjenicom, da je naša domovina iza aneksije stupila u red ustavnih zemalja, a to će reći, da je narodu naše otadžbine t. j. nama, dato kakovog takovog udjela u upravi s našom domovinom. Ova nova preobrazba našeg političkog života nije nadošla ni po našem zahtjevu ni našom zaslugom, već eto tako došla u zemanu, pa i nas svrstali u red naroda, pred kojima mi moramo biti početni učenici i šegrti. Bilo dakle kako bilo, mi se sada nalazimo u tom položaju, da moramo početi političku „elif-sufaru" učiti. Ova je nauka za nas i nužna i aktuelna, te je ne smijemo zanemariti, ako se mislimo kao starosjedilački narod održati i naše stanje obezbijediti. Mi treba odmah u početku našeg političkog odgoja, da se trgnemo od sanjarija i iluzija, te da uočimo zbiljski i realni život; ili bolje rekući, da politiku iluzornih težnja zamjenimo politikom žive snage — stvarnog i koristonosnog rada. Nas ne smiju više zavesti nikakovi tajinstveni i sirenski glasovi na političku stranputicu. Kojekakvi frazerski i demagoški marifetluci i alčakluci, nas su prilično zbunili i kompas našeg javnog života uzdrмали, ali to je kratkotrajno i prolazno kao i svaka stvar, koja je na laži i obmani zasnovana. Naša poslovice veli: u laži su kratke noge a još kraći vijek.

Prva podloga našeg političkog rada treba da počiva na jedinstvu i slogi sviju muslimana Bosne i Hercegovine. To bi bila jedina garancija za nas, da ne budemo ni od koga izrabljivani. U svrhu obrane cjelokupnih interesa naše domovine potrebno je, da stojimo u sporazumu s našim sugrađanima drugih konfesija. Prava samostalnost i politička sloboda moguća je samo na osnovu jednakosti, a ova opet samo na temelju demokratizma. Sa ovim temeljnim nazorima treba da pogjemo u političku školu, ako mislimo, da u budućnosti budemo u svome svoji, da sami sa sobom ravnamo i upravljamo. Riječi: Sloboda, jednakost, bratstvo i napredak, treba da nam budu lozinkom i zvijezdom vodiljom u našem političkom i kulturnom životu.

(Nastaviće se.)

A. Hifzi Bjelevac:

Pod drugim suncem.

(Nastavak.)

VIII.

Afendakizade Rifatbeg bijaše na glasu trgovac žitom. Radio je na veliko. Uz to je imao i fabriku sapuna, u koju bijaše veliki kapital uložio. Taj posao Rifatbeg je naslijedio od svoga oca, koji je prije nego su doselili u Carigrad trgovao na Kreti i proizvodjao znameniti „giritski sapun“.

Usljed nesnosnih i nesregjenih prilika na tom nesretnom otoku, vječitih pitanja i nereda odlučio Rifatbegov otac Hadži-Sadibeg ostaviti svoju domovinu i preseliti u Carigrad. Tu njegovu odluku pospješio nemio dogagjaj, kad su mu Grci zapalili ljetnikovac i orobili sve, što su u njemu našli. Kad je on to počeo istraživati i kad je vlast uhvatila krivce, zaprijete mu se drugi, da će ga ubiti i djecu mu poklati. Hadži Sadibeg proda jedan dio svoga velikog imetka i oseli u Carigrad.

Kako je bio radiša i zauzetan čovjek preuzme u Carigradu fabriku sapuna jednog propalog jevreja, uredi je po svome načinu i počne lijepo napredovati. Uzgred se bavio i kupovanjem žita i sijena, te mu to donosilo skoro više prihoda nego fabrika.

Nemajući nikog nego dvojicu sinova: Rifatbega i Ahmedbega, odluči, da ih obojicu valjano naobrazi i iškoluje. Po svršetku srednje škole pošalje Rifatbega u Paris, a Ahmedbeg svrši u Carigradu za učitelja.

U to umrije Hadži Sadibeg, ostavivši sinovima ogromno imanje u Carigradu i trgovinu žitom i sapunom. Ime staroga Sadibega bijaše poznato ne samo u Turskoj, nego i širom čitave južne Rusije i Balkana, kuda je putovao i zakupljao i prodavao žito, brašno i slično. Po njegovoj smrti preuzme posao Rifatbeg, koji se vrati iz Pariza, ne dovršivši posve svoje nauke. Ahmedbeg ostane kao učitelj, gdje se je poslije popeo i na profesorsku stolicu i predavao na sveučilištu historiju i zemljopis.

Rifatbeg se oženi nakon dosta burne mladosti djevojkom iz bogate osmanlijske obitelji.

U obitelji ne bijaše sretan, čovjek iz velikog svijeta, nije razumio svoju pobožnu ženu, koju je uzeo više radi njezina bogatstva, nego radi ljubavi; ali nakon jednog nepoznatog slučaja povukao se iz društva razočaran i posvetio se posve trgovini. Rodio mu se sin Nusret, a poslije tri godine kći Nezira, koja je kasnije u drugoj godini umrla. Poslije nje rodilo mu se treće dijete — žensko, kojem nadjene ime Fadila.

Za Rifatbega ne bijaše drugog svijeta osim njegove trgovine i njegove djece. Na taj način posveti svu pažnju isključivo odgoju Nusreta i Fadile,

Nusreta, iškola u Curigradu, gdje je svršio Galata Sarajski licej i Funun, a Fadila idadiju i žensku učiteljsku školu.

U liceju se upoznao Nusret s Murisbegom Jahjapašićem, gdje su bili nerazdruživi prijatelji. Uz njih bijahu u liceju još: Samibeg Fuadzade, takogjer Giritlija, Refik sin bogatog carigradskog sarafa Husnibega, Isa Chan Mirza, Perzijanac, brat tadašnjeg poslanika perzijskog na carigradskom dvoru, Nadži, sin Munirpašin i mnogi drugi.

Nusret uvede Murisa još dok su bili u nižim razredima u svoju obitelj, gdje bi zajedno učili i bavljali se. Poslije u višim razredima dobiju u svoje društvo Feridpašina starijeg sina Nešeta, Zijauddina, kasnije turskog pjesnika i Konstantina Logothetidesa.

Ta mladost — ti poletarci, koji su se dosta slobodno odgajali u Galata-Saraju, makar i u tugjem duhu, nijesu mogli gledati nesnosne prilike u Turskoj, nijesu mogli gledati, kako se najzaslužniji muževi domovine protjeruju u pustu Arabiju, a drugi bježe u Evropu, dok i njih nije stigla sudbina onih, koji bijahu već u Fizanu, Jemenu, Bagdadu...

Zagrijavali se za mladotursku ideju i gledali spas domovine u uskrснуću te ideje. Sastajali se po raznim mjestima i čitali knjige i novine, koje su izdavalj progmati mladoturci po Francuskoj, Švicarskoj, Engleskoj, Njemačkoj i Misiru.

Na tim sastancima davali bi oduška svome ogorčenju proti mraku i tmini, koja je zastirala obzorje budućnosti turskoga naroda. Tad bi se povele rasprave na dugo i široko o prilikama u Turskoj i drugim državama. Raspravljali o radu države i sudjelovanju narodne volje u upravi, o radu inteligencije među narodom i upirali prstom u krvlju ispisane stranice francuske revolucije govoreći: „I mi moramo nešto ovako izvesti! Što je trulo nek propane, narod je jak i žilav — on ne može propasti!..“

Najviše puta bijahu kod Isa Chana, jer su se tamo čutili najslobodnijim pod zaštitom poslanika. Na tim sastancima ne bijahu samo Turci; Arapi i Perzijanci, doseljeni stranci, koji su se nalazili na naukama, svi skupa čutili su težinu ropstva i gvozdenu ruku apsolutizma, gdje narod nije imao svoje riječi. Svi su se zanosili nekim novim životom, u kojem će se Turska preporoditi i dignuti, postati jaka i silna!..

Megju njima bijaše i Murisbeg na kojeg su takogjer djelovala djela mladoturskih pisaca: Abdul Hak Hamida, Zija paše, Kemala i drugih. On ih je čitao u zaključanoj sobi, za teškim zavjesama zastrtim prozorima u gluho doba noći.

Kako im bijaše odgoj u liceju dosta slobodan prema drugim školama, kako im bijaše otvorena francuska književnost, odakle su se napajali slobodnim mislima i gledali ideal preporogjene buduće Turske u preporogjenoj Francuskoj, koja poslije pada Napoleona

bijaše skoro na rubu propasti, i koja je nakon more prolivene narodne krvi uskrsnula i uzdignula se među prve države svijeta.

Ali ko će početi? Zar oni, koji se sakrivaju, da izliju gnjev svoje duše, ili oni iz Pariza, Londona, Ženeve? Ne! Ne mogu!

Treba neko silniji i jači od svake sile — treba sam narod, da oćuti težinu lanaca, koje o vratu nosi, treba, da probugjena narodna svijest zbacij jaram sramnog ropstva sa sebe.

Da se predobiju visoki vladajućij krugovij, i da oni počnu, da se ideja prenese među časnike — u vojsku!.. Ali ni to nije pravi naravni put, kojim bi došli preporodu, to bi bilo podizanje na vladu novih ljudi, novih misli i novih želja... A narod bi opet ostao isti, jer ne bi sve to došlo njegovom voljom, on bi to gledao nepovjerljivo, kako dolaze, da vladaju oni, koje je carstvo protjeralo, kao opasne... Narod ne bi razumio tu promjenu — ne bi imao povjerenja, jer nije svijestan, darazumi njihove ideje. Za to treba najprije narod osvijestiti — najšire slojeve njegove; treba ga dignuti da on vlada... Ovako mišljenje vladaje tada u krugovima, u kojima se krećao Murisbeg Jahjapašić, pa se ni on nije mogao oteti tomu vrtlogu, a da ga ne zahvati. I Murisbeg se ogledao oko sebe, tražeći jedno realno stajalište svojim mislima u životu, u društvu u narodu i razočaran vraćao se, ne mogavši ništa naći srodna u životu sa njihovim idealima.

Pomanjkanje škola i nastave u ćisto narodnom duhu, pomanjkanje sredstava, za podizanje novih škola, pomanjkanje vlastitih sinova u upravi i javnom životu sprječavalo je normalan razvitak naroda. Državne trzavice, nemiri u unutrašnjosti, nesregjene prilike, — apsolutizam, koji je kao mora gušio svijest naroda, raznosili i one ostatke prihoda, koji su na papiru bili za škole odregjeni.

Svaka slobodnija misao smatrala se kao izdajstvo, i kaznila progonstvima, tamnicom; — podmićivanjem i zalaganjem masnim plaćama. A na taj način gušio se svaki slobodniji pokret, koji je u sebi nosio bilje n o v o g a d u h a .

I tako prolazilo nestalno vrijeme, donoseći svaki čas nove potrebe, nove želje, gomilale se razne ideje i križale megjusobno — zakon evolucije vladao u svemu, narod spavao, a njegova mladost sanjala o njegovu uskrснуću.

Murisbegu bijaše dvadeset i pet godina. Posljedne ferije ostao u internatu Galata-Sarajskog liceja, gdje je mogao slobodno ćitati i proućavati razna djela najglavnijih svjetskih književnika. Nije izlazio nikuda, izuzev nedjelje i to dva tri sata poslije podne. U tom miru osjećao se nekako mirniji, jer nije išao nikuda, niti se je i s kim družio. Knjige i novine donosio mu jedan drug i izvješćivao ga u kratko, šta ima novo u

Carigradu. Tamo se Muris ćutio najsigurniji i najmirniji. Nećega se ipak bojao. Jedan ćas promišljao da posve ostavi Carigrad i ode u Paris, ali mu bijaše ųao ostaviti posljednu godinu licejskih nauka. Osim toga ųalio je Carigrad i s drugog jednog razloga, koji je pomutio vedrinu njegovih mladenaćki dana.

Jedan uzrok, koji je gonio Murisa iz Carigrada, bijaše njegova lićna nesigurnost. Bio je s u m n j i v i svaki njegov korak pratili su detektivi radi raspaćavanja brošure: „Tajne Jildiza“, jer bijaše pala sumnja, da je knjiga preko njega došla i rasturena u Carigrad. Na prvi mah pograbili Murisbega, pretražili njegov stan i nije mu se moglo ništa dokazati. Nu i b e z d o k a z a bio bi Muris uklonjen, da ne bijaše Ferid paše, Munirpaše i perzijskog poslanika, koji su ga zaštitili. Tad mu se savjetovalo, da se posve povuće iz društva i zatvori u licej, što će donekle svući s njega krivnju, radi spomenute brošure.

Drugi slućaj, koji se takogjer nemilosno kosnuo Murisa, bijaše uhapšenje njegova prijatelja i tada glasovitog odvjetnika Sarijana, jer se kod njega prilikom premetaćine našao jedan primjerak gori spomenute brošure, u kojoj su otkrivane sve nezakornosti jildiske kamarile i zloćinstva, koja je vlada ćinila, bacajući u vodu nevinu djecu zatoćenog sultana i njegovih žena.

Nije ostala ni jedna vigjenija lićnost u Carigradu, a da Muris nije kod nje pokušao, da spasi svoga prijatelja, osobito kad ga je gospogja Sarijan sa kćeri, tada istom djevojćicom, Sabinom došla moliti. Sabina bijaše krasno djevojće, pupoljak, koji se je imao istom razviti i postati cvijet. Lijepe crte lica velike azurne oći, koje su stidljivo i djevićanski gledale svijet kroz pramenje razbacanih kosa, njeųan glas i fine kretnje, iskrene suze, kojim je oplakivala roditelja, zaćaralo Murisa. Preporući se gospogji Elizi Sarijan i njenoj kćerci Sabini obećavši, da će još jednom pokušati, pa makar ga stalo ųivota.

I zbilja pokušao. Munirpaša se nije dao nagovoriti, da zaloųi svoj upliv za jednog Ermenina, kod kojeg se je našla zloglasna brošura, a Nešet nije mu smio obećati, da će govoriti ocu za tu stvar. Muris pošao dalje: kod perzijskog poslanika ostao kratkih rukava, išao i samom patrijarhu, i on slegao ramenima... Na koncu odlućio najopasnije. Otići sam Ferid-paši i zamoliti ga, da posreduje. Nije oklijevao ni jednoga ćasa, nije mislio ništa, kakvim bi posljedicama moglo to uroditi, nije razmišljao ni šta će navesti u obranu Sarijana. One azurne oći, što su svijet nevino gledale kroz pramenje kosa, one iskrene suze mlade Sabine, davale mu energije i moći. Ni u predsoblju, kad je bio najavljen, nije o tome mislio. Vrata se pred njim otvorila i on stajao pred velikim vezi-zirom. Feridpaša poznavao ga po pripovijedanju Ne-šeta, pa ga radi toga i primio lijepo. Ali kad mu je

Muris saopćio šta ųeli od njega, pogledao ga zaćugjeno i zamolio, da ne govori o tomu više ni rijeći. Nu Muris nije klonuo.

— Ućinićete dobro djelo, vaša preuzvišenosti, ako naredite, da se Sarian pusti.

— „Ali Murisbeg, zar vi mislite, da je to mala stvar? Kako ću ja to opravdati, da me neko upita.

— Preuzvišenosti! Vas niko ne će pitati za to, jer vi ste danas sve u drųavi.

— „A sutra mogu da budem ništa... Prilike su takove; pomoći se ništa ne moųe...

— Ja Vas molim, u ime njegove obitelji, ja Vas zaklinjem suzama njegove ųene i kćerke...

— „Koku Murisbeg sigurno ljubi — prekine ga ironićki Feridpaša.

Muris pocrveni, glas mu poće drhtati:

— Vaša preuzvišenosti, ja vas zaklinjem, pustite ga, da obrađujem sirotu ųenu, da otarem suze sa nji hovih oćiju...

— „Nije moguće.

— Dozvolite bar, da ga smiju u zatvoru posjetiti ųena i kći!

— „Ni to Murisbeg... Savjetujem Vam, da se mahnete ovoga posla ili...”

Muris pogleda. Feridpaša ga upita:

— „Ćiji ste vi drųavljanin, Murisbeųe” ?

— Turski... odgovori Muris hladno i kratko.

Feridpaša je razmišljao ćas, a onda umiri Murisa, obećavši mu, da će se on raspitati za tu stvar i viditi da li se šta dade pomoći.

Muris zahvali Feridpaši na obećanju i ode veseo kući, da je polućio sam više, nego bi mogli ućiniti svi njegovi prijatelji, na koje se je obratio radi posredovanja...

IX.

Deset dana iza toga bio je Murisbegov prijatelj Sarian slobodan. Muris postade najbolji prijatelj njegove obitelji, a Sabina nije znala, kako bi se zahvalila mladome i poųrtvovnom plemiću na ljubavi i dobroti, koju je ućinio njezinu ocu, titrajući se sa svojom vlastitom slobodom. Tu zahvalnost iskazala Sabina Murisu do mjesec dana sa jednom rijeći, kad mu je oćitovala, da ga ljubi. A njihovoj ljubavi ne bijaše niko na putu, jer i otac i majka rado su gledali Murisa i Sabinu zajedno. Ljubav se polako razvijala na obadvije strane i poćela njihovim srcima vladati.

Svako jutro navratio bi se Muris po Sabinu i otpratio do koleųa, na većer je pratio kući i ostajao s njom pred vratima po više saħata u razgovoru. Ali kako je Muris pratio Sabinu, tako su i Murisa na svakom koraku slijedili tajni agenti policije i pazili, kuda ide i s kim se sastaje. To je i Muris opazio, to je i Sarijan opazio i brinuo se za Murisa, da mu se što ne dogodi,

Kad su se primakle školske ferije, pozove Murisa ravnatelj liceja i razjasni mu: kako on ima nalog, da Murisa upozori, da se povuče posve iz društva, da se ne druži sa Sarijanom i predloži mu, da čitave školske praznike ostane u internatu. Na taj način biće, kao izgubljen iz Carigrada, i prestaće se paziti na njega.

Muris pristane. Sarijanu saopći, šta je po srijedi, da mu ne zamjeri a Sabinu zamoli, da mu odredi zgodno mjesto, gdje će se moći viditi, kad izagje iz škole.

I zatvori se.

Prvi mjesec nije nikuda izašao. Bilo mu neobično odreći se svega, ali je morao. Sva radost i utjeha meju licejskim zidinama bila su mu Sabinina pisma. U njima mu zaljubljeno djevojčce pričalo o kucajima svoga srca, o svojim mislima i željama, nudeći mu bijele grudi, crne oči i rujne usne uz tisuće poljubaca.

Mnogima bijaše začudna Murisova odluka, osobito njegovim bližim prijateljima: Nusretu, Samiji, Zijauddinu, Isa Chanu i drugim. Nešet je znao za uzrok što je Muris ostao preko ferija u internatu, jer Feridpaša nije mogao dozvoliti, a da Murisbegov postupak ostane nekažnjen. Ogriješio bi se o sistem tadašnje uprave u Turskoj.

Pete nedjelje izašao Muris samo kratko vrijeme. Nije, nikom javio, nije nikoga tražio osim Sabine. Ona ga nestrpljivo čekala sva u bjelini sa ružicom na prsima pred školom i radosno mu pohrlila u susret, kad je stupio na vrata.

Koliko slatkih riječi, koliko ljubavi i topline bijaše u tome susretu, teško je i naslutiti. Čas su oba dvoje šutili i išli brzo ulicom izmegju svijeta, kao da im je svaka sekunda bila dragocjena. Otišli su tako do Osmanbegove bašče i vratili se natrag. Zatim se svratili jednoj Sabininoj prijateljici, koja im je dala skrovište za njihove tajne ljubavne razgovore.

A pred večer otišao Muris opet u licej, nakupavši knjiga i novina, koje su mu trebale.

Tako prošle čitave ferije. Muris se navikao na samotan život u liceju i nije htio ni poslije, kad mu je ravnatelj dozvolio, ostaviti internat. Tek na koncu školske godine, kad se je počeo spremati za polaganje baccalaureat-a *), nagje stan kod gospođe Danialis u blizini i Sabine i škole i ostavi internat. Muris se bijaše posve promijenio. Ne bijaše više oni fanatički pristaša mladoturske ideje, ne zalazaše više u njihove krugove držeći, da nema hasne izlagati se bez jake pomoći naroda. A to je falilo. Nu ipak ga grizlo sve ono, što se je u posljedne vrijeme, s njim dogodilo. Nije mogao oprostiti ni Feridpašini ravnatelju liceja za presiju, koju su na njemu izveli.

*) Ispit zrelosti.

Carigrad mu postao tijesan i Murisbeg se spremao čim položi ispit, da otputuje u Pariz, gdje će u slobodi, da izlije na papir sve ono, što ga je trio i o čem su mu zabranili i misliti.

Za ispit je bio vrlo dobro pripreman. Nije trebao učiti, nego samo nešto i nešto ponoviti. Ostalo čitavo slobodno vrijeme ispunjala je ljubav. Ili je on bio u Sabine, ili bi ona poručila po njega da idu kuda na izlet. Tako prolazio dan za danom, dok nijesu došli i ispiti.

Murisbeg, Nešet, Nusret, Sami, Zijauddin, Isa Chan Mirza i mnogi drugi njegovi drugovi polagali su pismene ispite.

Tri je dana prošlo. Na redu bijaše i arapski jezik sa zadatkom: „Arapi, njihova država, sistem vladanja i osvajalačke težnje njihove“.

Svi su radili. Ništa nije poremećivalo mira, koji je u crtačoj dvorani vladao, gdje su oni radili pismene radnje. Od gornjih, koji su polagali ispit, falio je samo Isa Chan Mirza još od jučer, a danas vrlo kasno došao. Nešet nemiran i usplahiren. Nekoga je tražio očima i kako u prvi čas nije imao gdje sjesti, profesor mu ponudi svoju stolicu i sto, koji je bio blizu Murisa.

Kad je Nešet sjeo, pogleda ga Muris, a ovaj ga upozori, da čeka, dok mu nešto napiše. Profesor Abdullah efendija bijaše otišao u dno dvorane i gledaše na prozor. Nešet baci pred Murisa komadić papira, na kojem bijaše napisano: „Upozori Zijauddina, da još danas ostavi Carigrad i bježi. Isa Chan je jučer otputovao u Evropu...“.

Muris ustade kao gromom ošinit, okrene se Zijauddinu, koji je za njim sjedio i nešto mu na uho šapnu.

Zijauddin problijedi, baci papir i radnju, za tim ode Abdullah efendiji i reče mu, da ga nesnosno glava boli.

Profesor ga pogleda začugjeno, dozvoli mu da može izaći na izvan, a ostali se zgledaše. Najprvo pogledaše Murisa, za tim Nešeta i nasta tiho šaptanje: Isa pobjegao u Evropu...

Zijauddin se nije povratio. U jedan sat poslije podne bili su svi gotovi s radnjama. Abdullah efendija pokupi radnje i ode, a oni se za čas okupe oko Murisa sa hiljadu pitanja, šta mu se je dogodilo.

Muris nije znao ništa odgovoriti. Čas bi pogledao Nešeta, kao da je od njega tražio odgovor, čas se ispričavao da ništa ne zna. A uistinu Murisbeg ovoga puta nije ni znao. Tek poslije na ulici rekao mu uzrok za Isa Chana i Zijauddina i to prvi je pobjegao radi sakupljanja milodara za rusku revoluciju, a Zijauddin radi jedne pjesme Voltaire-u, koja je izašla u „Mešveretu“.

Kad je Muris došao kući, uruči mu gospogja Danialis pismo od Zijauddina, u kojem mu javljaše, da će večeras otputovati sa parobrodom i da će mu se javiti, čim se smjesti u Parizu ili Ženevi.

Petnaest dana iza ovoga slučaja ostaviše Carigrad, nakon dovršenih ispita: Samibeg Fuadzade, Nadži, Konstantin, Nešetbeg i Murisbeg Jahjapašić...

Tri godine su prošle. Mnogo se toga promijenilo i u malom mjestu, a kamo li u jednom velegradu.

U carstvu, u kojem se mladi Jahjapašić nalazio, nastupile su tekom vremena takogjer velike promjene, da ih je nemoguće nabrojiti u tančine. Tek onako uzgred vrijedno je zabilježiti: da Feridpaša ne bijaše više veliki vezir; Munir paša popeo se na višu čast; Rifatbeg Afendakizade postao vrlo bogat i na glasu trgovac. Njegov sin Nusretbeg trebao je ove godine svršiti sveučilište, a Fadila udati se za Husnibegova sina Refikbega. Ne bijaše doduše to gotova stvar, jer Refik ne bijaše djevojci simpatičan mladić, pak se opirala volji roditelja, kad su joj već nekoliko puta o tomu onako iz daleka govorili. Odvjetnik Sarijan umro prije godinu dana, kad se je sa liječenja iz Evrope povratio, ostavivši svojoj jedinici preko dvijesto hiljada franaka gotova novca, lijepo imanje u Kučuk-Čekmedži, nedaleko od Carigrada i krasnu trokatnicu na Bey-Ogliju. Nakon očeve smrti otišla Sabina najprije nekoliko mjeseci u Evropu, a za tim se povratila u Kučuk Čekmedžu, gdje su i ostali na naročitu želju svoje majke.

Jedini od svih Murisbegovih drugova dopisivao se s njim Nusret i izvješćivao ga, šta se u Carigradu dogagja. Da li se je Muris dopisivao još s kim, ne bilježe njegovi dnevnici ništa o tome. Jedino nekoliko pisama iz Pariza i nekoliko karata s puta primila je Sabina i ostavila u svoj album. Poslije i to prestalo, jer Muris ne znagjaše, odaklen mu se Sabina javlja sad iz Carigrada na polasku, za tim iz Bukurešta, Pešte, Beča, Venecije, Rima, Napulja, Kaira i t. d. i t. d. Pa i to prestalo...

Poslije, nakon pet mjeseci povratila se Sabina u Carigrad — i dva mjeseca iza toga preselila s majkom na selo. To toliko o najvažnijim promjenama nakon Murisbegova odlaska iz Carigrada.

Četvrta godina nastupila.

Nakon duge i jake zime nastupilo krasno pramaljeće. čitava priroda zaodjela se zelenilom, cvijećem i bijelim beharom. Nastali lijepi proljetni dani veselja i teferiča, radosti, izleta, sastanaka i razgovora. Mjesto onog zimnog monotonog zviždanja parobroda razlije-gala se pjesma i muzika; — parobrodi za Bogaz, Zlatni rog, Hajdar pašu, Kadi-Koj i Bujuk-Adu išli su češće nakrcati izletnicima. Na ćupriji stiska, smijeh, gurkanje, ko će prije izvaditi kartu, da što prije bude na odregjenome mjestu.

Carigradski ešraf izašao na ladanje, da u lagodnosti daleko od gradske buke provede proljeće i ljeto. Jer ko bi se u Carigradu patio za vrijeme one ljetne sparine, kada mu je Bog dao, pa ima kuda izaći i odmoriti se.

Rifatbeg bijaše takogjer isprtljao u novokupljenu kuću na Terapijama. On ne bi tako rano otišao, jer mu to bijaše nezgodno radi posla, ali radi slabog zdravlja svoje žene i po savjetu liječnika odlučio se.

Pa i mora se! Eto on radi toliko vremena i danju i noću. Stekao je lijep imetak, pa može dozvoliti i sebi i svojim, da malo živu ko i ostali bogataši u Carigradu.

To ipak ne bijaše tako skromno, kako bi čovjek zaključio iz njegovih riječi. U tom bijaše i malo egoizma, a malo i želje, da se pokaže, kako je i on bogat, kako će moći odgovarati svim zahtjevima višega društva, pa kad mu se i kćer uda za bogatog Husnibegova sina Refikbega... Mora se i on pokazati, da više nije „giritski muhadžir“, kako su to nekad o njegovu ocu Hadži Sadibegu govorili.

Fadila se najviše radovala toj promjeni, pa kad su selili, rekla ravnodušno materi: „Bogu fala kad mi taj Refikbeg ne će više toliko dosagijivati.“ Majka je začugjeno pri tomu pogledala, a na večer nije mogla prešutiti, a da i Rifabegu ne kaže.

Rifatbeg nije ništa odgovorio. On je bio odlučio u prvi mah prepustiti izbor zeta srcu svoje kćeri, ali kad je ispala ovaka rijetka prilika, mislio je, da se posluži pravima oca — istočnjaka. Nu to se kosilo sa njegovim načelima. Radi toga nije ništa odgovorio na ženinu primjetbu.

Tajne djevojčina srca nije niko poznavao do li njezina učiteljica glasovira. A Fadili bijaše već osamnaest—devetnaest godina, pa je bilo teško vjerovati, da već nije niko zacarevao njezinim srcem, — da nije nekog makar idealno ljubila.

Prije mnogo godina, dok je bila, kao djevojčica, a poslije, kao curica, zalazio je u njihovu kuću s njezinim bratom mlad i lijep mladić. A taj mladić, s kojim je ona najprvo u životu progovorila, koji se je s njom onako usrdno, kao sa sestrom razgovarao, ostao u njezinu srcu, kao ruža sakriven i obožavan tihom i iskrenom ljubavi nepokvarena srca. O tom se mladiću više puta razgovaralo u njihovoj kući; hvalio ga otac, Nusret, hvalio ga Munirpaša dva-tri puta, kao uzor mladića i potomka znamenita plemena Jahjapašića.

Ta slika, koja je ostala u njezinu srcu zaklonjena od svega svijeta, bijaše Murisbeg!..

Ona je mislila, o njemu u idadiji, slušajući učiteljicu, u ženskoj preparandiji, slušajući učitelja; — ona je na nj' mislila polažući ispite — ona je plakala za njim, kad je on došao k njima, da se oprost i poljubi u ruku staru njezinu nanu, da mu dovu čini; ona je čitala sa zebnjom u srcu sva pisma, koja je

on Nusretu pisao i strepila, da u kojem ne nagje gorko razočaranje. Fadila je mislila na Murisa, kad joj je majka pričala o udaji i Refikbegu — ideal njezinih mladenački sanja bijaše Murisbeg...

Na stolu u njezinoj sobi megju cvijećem i parfimima, megju zlatnim češljima i skupocjenim iglama stajale su u pozlaćenom okviru dvije slike jedna uz drugu i to jedna Nusretova, a druga Murisbegova!.. Na grudima pod svilenom košuljom u zlatnom medaljonu nalazila se Murisova slika...

A te slike, koje joj je pribavila njezina učiteljica bijahu čitav život mlade djevojke, oko tih slika splela, je Fadila vijenac svojih sanja... Te slike ljubila je zaljubljena djevojka po hiljadu puta na dan i čuvala ih kao kakvu svetinju — kao amanet...

Zadnje pismo, koje je Muris pisao Nusretu i koje je Fadila našla u bratovu ormaru, uzhitilo je i podalo tračak nade njezinu srcu, da će se Murisbeg opet povratiti, u Carigrad.

Kad je Fadila ispratila brata na vrata, kad ga je s prozora vidila na palubi parobroda, gdje odlazi u Carigrad, uzme Murisovo pismo iz ormara, sjedne kraj prozora i čitaše:

„Pariz, 25. aprila 190...“

Mon cher ami!

Hvala Ti na odgovoru. Osobito što mi se svigja, to je Tvoja tačnost u odgovaranju na pisma. Ja sam u tomu drugačiji. Ako onog časa, kada primim list, ne odgovorim, teško mi je se poslije nakaniti. Za to i Tebi evo odmah odgovaram, jer znam, da si nestrpljiv, čim si riječ „odgovoriti“ dva puta potcrtao.

Prvo što Ti imam poručiti: jest molba, da Munirpaši izručiš izraz moje duboke zahvalnosti na zauzimanju za moju osobu. Izrazio se je vrlo laskavo o mojoj osobi, kako mi pišeš, pa mi eto osobito godi, da Munirpaša ne misli o meni, kao prije. Možda je i on došao do zaključka, da „Hasani“, kao što je „onaj“*) ne mogu preporoditi ni dignuti narod i državu bez njezine inteligencije. Osobito mi se svigja od njega, kao starijeg čovjeka, da se je odlučio, da u svoj ured namjesti mlade sile, koje imadu volje, da rade. Ja ću doći moguće još koncem ljeta u Carigrad, čim svršim potrebite ispite i dobijem svjedodžbu.

U Parizu ima svašta! Radi se, miče se, pa će moguće jednom i sinuti novo sunce, kad će čitava vojska inteligencije dohrliti oduševljeno u s l u ž b u n a r o d a . Sastajemo se najviše kod predsjednika eksekutivnog odbora naše stranke. Svi smo na okupu i gotovi na svaki mig otuda. Na žalost stvar ide dosta sporo, jer se ideja ne može, da širi brzo radi starijih časnika u koje vodstvo nema povjerenja.

Za onu drugu stranu Tvoga pisma ne mogu Ti ništa kazati. Tužiš se, da si nesretan u ljubavi. Začarala Te jedna djevojka, koju si tek jednom-dvaput vidio! Ja sam je doduše poznao nekad u mladosti, ali sada ne znam ništa o njoj. Prije godinu dana dolazila je s ocem i majkom u Pariz i tad sam je posljedni put vidio. Čuo sam da joj je otac umro i da više ne stanuje u Carigradu, što si mi i sam pisao. Izgubila se valjda u velikom svijetu, jer mi se je nekoliko puta javila sad iz jednog sad iz drugog mjesta. Dakle nemoj se ljutiti što Ti o ovom predmetu pišem površno. Vjeruj mi, ja drugačije ljubav razumijevam. Nije ona ondje, gdje je čovjek traži, nego se često nalazi sakrivena kao svetinja u dubini vjerna srca, koje grije svojim žarom. Ja zamišljam ljubav kao djevu raskošnih ljepota, otvorenih, ali ne uzburkanih grudi sa čarobnim osmijehom na usnama...

A ostalo već sam znaš u prvoj stvari, o kojoj sam Ti prošli put pisao, šta ćeš učiniti.

Dakle, ne zaboravi, da odeš paši i stvar urediš, a ja ću Ti biti zahvalan.

Selami Tebe i sve Tvoje

Muris.

P. S.

Kad pročitaš, uništi!..“.

Kad je mlada djevojka pročitala pismo, pusti ga na sto i zamisli se. Prvi dio pisma bio joj je jasan, jedino što nije znala šta ima Muris zajednički sa Munirpašom i za što poručuje Nusretu, da mu se u ime njega zahvali. Drugi dio bio joj posve nerazumljiv. Koju djevojku ljubi njezin brat, a da ona ništa o tomu ne zna? Kakva je to djevojka, koju i Muris poznaje iz mladih dana i koja je bila prošle godine u Parizu? Čudnovato, bar da joj zna ime? Pa ona je i pisala Murisu a onda se negdje i z g u b i l a u v e l i k o m s v i j e t u . Nju ne bi ni to zanimalo toliko, da se nije bojala, da je i Muris nije nekada ljubio, pa da možda ta nepoznata djevojka još i danas ne vlada njegovim srcem.

Pri toj pomisli i neznajući ni ko je ona, ni šta je, osjećala je nešto slično ljubomoru, premda su je tješile Murisove riječi: da ljubav nije ondje, gdje je čovjek traži, nego da se često sakrivena nalazi u dubini vjerna srca...

Murisbeg će za sigurno doći — mislila je mlada djevojka dalje—ostaće u Carigradu, ona će ga onda za sigurno vidjeti. Doći će Samibegovim ili —i k njima s Nusretom i možda će pitati: „A gdje je Fadila, Nusrete? Da se nije udala“? A onda —onda će mu reći, da nije. On će je potražiti, da je vidi, govoriti će s njom. Šta će mu reći ? Kako će mu kazati da ga ljubi...

*) Hasanaša čovjek u visoku položaju, koji se nije znao ni potpisati.

Ne! Ona će ga najprije pitati o Parizu, o zabavama, o ženama i djevojkama, a tom prilikom upitati ga, je li našao odabranicu svoga srca. A ako joj odgovori: da jest...

Pri tom Fadila pomislila opet na onu nepoznatu djevojku, koju je Nusret sigurno vidio i zaljubio se i o kojoj mu sada Muris piše. Različito je zamišljala u svojoj pameti, njezina mašta slikala je sad ovako, sad onako...

Ovako sanjareći, prošlo čitavo poslije podne, a da ona nije ni primjetila, da je već akšam prošao. I otac joj došao. Čuo se glas Rifatbegov pod prozorom Fadiline sobe, gdje nešto sa slugom razgovara.

U to vrijeme Nusretbeg u njezinu sobu. Bio je blijed, kao krpa; neugodno je iznenadio njegov drhtavi i uzrujani glas, kad je očajno progovorio, bacivši se na sećiju:

— Fadila! Za Boga propao sam! Nikom ni riječi, jer još večeras moram bježati...

Fadila ga začugjeno pogleda i turi u njedra pismo, koje je držala u ruci:

— „Za što? Šta se je dogodilo“?

Ne smijem nikom odati! Ni ocu!.. Izgubio sam jedno važno pismo... Zaboravio sam ga uništiti...

— „Od Murisbega iz Pariza? — upita Fadila, drhtavo, gledajući zastrašenog Nusreta pred sobom“.

— Da! Odakle ti znaš? Da ga nijesi gdje našla?! Govori... sestro spasi me!..

— „Jest Nusret!.. Ja sam pismo uzela iz tvoga ormara, da ga pročitam. Oprosti mi! Evo ga u mene... Ja sam ga samo pročitala.“

— Bogu hvala! dahne radosno Nusret, ali nikom ni riječi o pismu, jer znaš...

— Nusrete, zar ti misliš da sam ja dijete, pak da pripovijedam. Ja znam čuvati tajnu pogotovo, kad je to tvoja i...

Fadila ne doreče. Nije mogla, jer je brat na to presječe s pitanjem:

— Pa, tvoga prijatelja Murisbega, odgovori Fadila u neprilici.

— Ti poznaješ Murisbega?

— Još dok sam kao djevojčica bila, kad je nama s tobom dolazio, odgovori stidljivo Fadila, pocrvenivši u licu i zaklanjajući rukom oči, da se ne oda

Nusret je opazio njezinu zabunu i uzbujenje. Posumnjao je, da Fadila Murisa ljubi.

— Fadila, ja nešto opažam... Ti si se uzbudila, ti si uznemirena; možda ti i ljubiš Murisa?..

— „Brate!., izusti drhtavo Fadila i okrene se od Nusreta“.

Što je Nusret naslućivao, potvrdila mu sestra sa jednom riječi: „brate..“, u koju je prelila svu svoju tugu i ljubav naprama Murisu. Nusret nije vjerovao sam sebi ni svojim ušima. Čas-dva trajala je tišina.

Fadila je tiho plakala okrenuta zidu, a Nusret pomislilo, najprvo na Murisa, koji i ne zna da ga Fadila ljubi, za tim na Refika, koji je mislio isprobiti je; pak na koncu prigije Fadili s riječima u kojima je bilo toliko skrbi i bratske ljubavi, toliko mekoće, da se Fadila nije mogla ni snaći.

— Ljubi li Murisbeg tebe? Možda se dopisujete?

- „Ne! Ja ne znam, ali ja njega ljubim još odavna...“

— A Refik?! upita brižno Nusret.

Fadila ne odgovori ništa. Pogleda brata jednim dugim tužnim pogledom, a suze joj navru na oči. Ona je tiho plakala kraj stola, gledajući zaljubljeno u sliku pred sobom, a Nusret prišao prozoru i gledao veliko uspavano more obasjano mjesecinom.

A tamo preko zelene šumice u sjaju mjesечеva svijetla prikazivala Nusretova mašta u buci pariškog života Murisbega... Za tim se prizor promijenio i Nusretova mašta slikala Sabinu Sarijan, kako se njemu približuje niz tanke niti mjesечine...

XI.

Nusretbeg nije ništa rekao Fadili. Nije bio proti njezine ljubavi, ali nije joj ni odobrio. Murisbega je volio, ali mu je Refik bio bogatiji. Ali nije ni to bio glavni uzrok. Nusret bi moguće volio, da se njegova sestra uda za Murisbega, ali on nije htio, da bude posrednik njezine ljubavi. Izgledalo mu to nisko, da piše Samibegu, svome rodjaku u Parizu o toj stvari, ili samom Murisu; da iz daleka nešto napomene. Neka se stvar razvije naravnim putem, pa će biti najbolje. Najviše, što je Nusretu mutilo pamet, bijaše ljubav naprama Sabinu.

On je vidio svega dva puta. Prvi put, kad je Muris odlazio u Pariz, ispratila ga u društvu sa ocem na stanicu. Tad je upoznao. A kad je voz otišao opazio je, kako se suze cikle u očima lijepe djevojke. Tad je zavidio Murisu, a ujedno žalio Sabinu, da se s njim rastaje. Možda se i ljube?..

Kasnije vidio je još jednom na čajnoj večeri kod d' Holysa i govorio s njom. Tad ga opčarala svojom ljepotom. Nusret razgovarao dugo, dugo, da je i sam opazio, kako je djevojci skoro dosadan postao. Nu nije mogao od nje nikuda. Na koncu zamolio je, da li je smije posjetiti kod kuće, ili pričekati negdje na ulici, da se s njom pobliže upozna. I tad ga djevojka odbila s izgovorom, da ne smije od roditelja. Nusret to nije vjerovao, nego joj predbacio: da možda od nekog drugog ne smije. Sabina mu odgovorila uvriježeno: da mu je slobodno misliti šta hoće...

Poslije nije je više vigjao. Njezina slika ostala mu za uvijek u uspomeni. Malo po malo i Nusret počeo sumnjati, da Sabina u istinu ljubi Murisa, pa ta sumnja obuzela ga i onoga časa, kad mu je Fadila očitovala, da ljubi njegova prijatelja.

Čudnovato! mislio Nusret, kako jedan čovjek ima sreću, da ga djevojke ljube, koje on i ne poznaje, koje on i ne ljubi...

Na taj način ostala bi izjava sirote Fadile bezpredmetna, da nije slučaj sam htio, da je Nusret oda svojim roditeljima.

Bilo je to dvije hefte iza toga slučaja, kad je Refikbeg poslao „glede“, da vide Fadilu i upitaju njezinu majku o privoli djevojke, da je Refik zaprosi. Kad su „glede“ otišle, došao Rifatbeg kući i Ajiša hanuma, Fadilina majka rekla mu o prositbi. Bio tu i Nusret prisutan. Rifatbeg pozvao kćer i lijepo očinski rekao joj, kako joj se pružila krasna prilika, da se uda, ako ona voli Refikbega.

Fadila šutila i kradomice gledala brata, da on mjesto nje progovori. Nu, Nusret je šutio.

Rifatbeg je opet pozvao Fadilu, da se izjavi: hoće li poći za Refikbega, na što je Nusret skočio na noge i stao prema ocu :

— Za što je tjerate od kuće! Ona ga ne ljubi i nemojte je siliti, da ide za čovjeka, kojeg ne ljubi.

— „Kako to ti znaš? — upita Rifatbeg iznenagjeno.

— Jer drugog ljubi...

Fadila pogleda zahvalno brata suznim očima.

— „Koga“ ? upita Ajiše hanuma ljutito „ja bi bar morala znati“.

— „Murisbega iz Bosne — odgovori Nusret kratko, na što svi u jedan glas zapitaše začugjeno :

— Murisbega?!

Nastala mala stanka. Fadila šutila i gledala preda se. Rifatbeg upita:

— Fadila, reci, je li istina?

— Jest... odgovori djevojčice i pogleda smjerno oca.

Rifatbeg slegne ramenima i otpuhne. Majka uzme Fadilu za ruku i odvede je u drugu sobu.

Nusret je ostao s ocem i pričao mu dogagjaj, kojim je načinom doznaj za sestrinu ljubav. Rifatbegu nije to išlo u glavu, ali kad mu je Nusret rekao, da je moguće, da i Muris nju ljubi, pristane na Nusretovu ponudu, da se sa udajom Fadile pričeka, dok Murisbeg dogje u Carigrad. Radi toga odluče odbiti Refikbega; jer ga Fadila nikako nije ljubila s porukom: da je djevojka još mlada i da se kratko vrijeme pričeka...

Tako i bilo.

Refik se ljutio s početka, a poslije se počeo tješiti egoistički: da nije ni dostojna kći jednog „giriškog muhadžira“, da bude njegovom ženom.

Fadila bijaše naprotiv, kao preporogjena. Uvijek vesela i zadovoljna — sretna išla iz sobe u bašču i obratno; pjevala, a s njom i čitava okolina u kojoj se je krećala, Ona nije ni jednog časa mogla posumnjati u svoju ljubav, da konačno ne će pobjediti. Ta ona poznaje Murisa, on ima dobro srce, — oni Muris, s kojim se je nekad šalila, oni Muris, koji je nekada od milosti zvaše: Fadom...

Pri tim uspomjenama topila se njezina duša u sreći i milju, a misao bludila ulicama velebnog Pariza, tražeći Murisa. Sad ga nalazila na ulici, gdje šeta sa Samibegom ili Nešetom, ili kojim drugim, sad ga zamišljala u sjeni kakva parka, kako misli na malu nestašnu Fadu, a sad opet kako se sprema, da otputuje...

Koncem jula donio joj tetak Hajdarbeg radosnu vijest, kako mu je Munirpaša rekao, da su imenovani činovnicima u „Haridžije nazaretu“ Murisbeg i Nešetbeg, a Samibeg dodijelen na praksu vrhovnom sudistu u Carigrad.

Nadalje je pričao, kako mu je Munirpaša rekao, da će Nadži, ostati još godinu u Parizu i da je Zija-uddin otišao u Egipat.

Istu večer donio Nusret brzojav od Samibega iz Pariza, da je otputovao preko Marseille-a s Murisom i Nešetom i da će najdulje za deset dana prispeti u Carigrad.

Fadila bijaše sva sretna. Niko se možda nije radovao njihovu dolasku, kao ona, jer je željno očekivala čas, da vidi onoga, kojeg ljubi svom svojom dušom.

Brojila dane. Svaki joj se činio kao vječnost! Ali na koncu i to prošlo — deveti dan poslije podne otišao Nusretbeg sa mnogim prijateljima i Samibegovim rođacima na pristanište, da ih dočekaju.

Taj dan i ona bijaše došla u Stambol kod Samibegovih roditelja, da čim prije vidi Murisa, a ujedno da vidi i svoga rođjaka.

Samibegovi roditelji, kojima bijaše poznata Fadilina ljubav, pozvali Murisbega u goste i na gozbu, koju su bili priredili u počast dolaska svoga sina iz Pariza. Kad su se pozdravili i ispitali za zdravlje, Nešetbeg se oprostio od svojih drugova i ode kući, a Murisbeg, Samibeg i ostali krenu uz Babu-Aliju kući Samibegovih roditelja.

XII.

Poslije večere u razgovoru nije Muris zaboravio nikoga. Pitao sad za jednog sad za drugog, a Nusretbeg je morao na sve odgovarati, Trebalo je pripovjediti sve, što se je u Carigradu dogodilo u četiri godine.

Na koncu se Muris obratio s pitanjem onako u pola šale:

— A Fada!.. Za nju mi ništa ne pripovijedaš? Možda se udala?

— „Nije“ — odgovori kratko Nusret.

— Jednom sam je se sjetio u Parizu. Vidio sam jednu djevojku i malo da nijesam viknuo za njom! Tako je bila slična! Pričao sam i Šamiji. A onda pri polasku...

Muris ne doreče. Nusret ga pogleda značajno, čekajući, šta će reći. Muris nastavi:

— Uzeo sam joj jednu knjigu, — Manon Lescaut — jer jednom je tražila od mene. Tad ne imagjah, pak sam se sjetio u Parizu.

— „Biće joj vrlo drago — odgovori Nusret, slušajući Murisovo pripovijedanje — i ona je više puta o tebi govorila...

Nusret je kolebao. Nu ipak ne mogne ušutiti.

— ... i došla je sa mnom, da te pozdravi...

— „A tako! Onda ćeš dozvoliti samo, da je upitam za zdravlje, da vidim, je li već velika, da je pitam za nešto, što sam čuo u Parizu“.

— Slobodno! Ja idem samo reći Samibegovoj sestri.

Nusret ustane. Bio je smeten, jer je i sam opazio, da je i previše rekao Murisu o Fadili, što nije trebao učiniti. Ali tako bi!..

Sat kasnije razgovarao je Muris sa Fadilom i Samibegovom sestrom. Razgovarali su kao dobri prijatelji, jer Sadija, Samibegova sestra nije se nikako krila od Murisa.

Pred Murisom nije više bila ona nestašna Fada, kako ju je on zamišljao u Parizu, nego krasna djevojka u potpunoj svojoj ljepoti i dražesti ženska. U razgovoru upitao je i za njezinu udaju: kako je čuo u Parizu od Samibega, da se je s Refikom zagledala

I pitao je, smije li čestitati; na što mu je Sadija odgovorila mjesto Fadile:

— O ne Murisbeg! Fadila ga je odbila...

— „Onaku partiju? upita radoznavo Muris.

— Jer prava ljubav nije u sjaju zlata; ona se često krije u dubini srca... odgovori stidno Fadila.

— Ja se sjećam tih riječi Fadile hanuma — primjeti Muris — negdje sam ih čitao...“.

— Ne Vi Murisbeg, nego ja sam ih čitala, ja sam ih ukrala iz jednoga pisma.

Muris se zamisli.

— Ne možete se sjetiti? upita Fadila.

— „O da! Ja sam pisao nešto o tomu Nusretbegu“.

— A ja sam čitala...

Čas-dva nastala šutnja. Sadija opazi, da je već suvišna među njima i udalji se u drugu sobu. Fadila ostane kod vrata pokrivena do polovice zastorom, koji je zatvarao vrata od sobe, u koju je Sadija otišla.

Kad su ostali sami, počnu razgovarati ponovo, ali ne o pismu i sadašnjosti, nego o djetinstvu i mladim danima, dok su jedno drugom govorili „ti“ i razmećali se nestašnim šalama. A onda došli do onog časa, kad je oboje osjećalo u duši jedno prema drugom neko čuvstvo, koje nijesu razumjevali i koje je kasnije i umrlo, da opet uskrasne večeras, kad su se nakon četiri godine opet sastali...

Muris je gojio u svome srcu jedno čuvstvo, koje se je različito razvijalo i težilo sad jednom predmetu sad drugom. Njegova duša tražila kod svake ženske nešto slična, što je sam osjećao. A kad ne bi mogao

nigdje naći, vraćao se djetinstvu i gledao u Fadi ideal svoje duše — rascvjetalo čuvstvo ljubavi u uspomeni na mlade dane...

... I jednoga dana povukao se posve, da žive samo za uspomenu, vjerujući: da se ljubav nalazi često sakrivena kao svetinja u dubini ljudskoga srca...

Muris se svega toga sjećao, idući na Terapije nakon razgovora s Munirpašom, kad mu je rekao: odabrali ste ružu, kakve nema u po Stambola, pa je čuvajte i njegujte, jer je ona još mlada...

Sjećao se Muris onoga časa, kad su priznali ljubav jedno drugom, sjećao se svoje sretne ljubavi u dvije godine, pa onoga svečanog dana, kad su mu tu lijepu ružu — Fadilu poklonili, da bude za sav život drugarica mu i — nešto ga steglo u srcu. Osjetio kažanje, kako je samo i jedan časak mogao na drugu misliti.

Parobrod se je primicao Tarapijama, a Murisovo srce neobično kucalo...

(Nastaviće se.)

Husein Gjogo:

Kratak pregled perzijske književnosti.

Prije no počmemo govoriti o perzijskoj književnosti, valja da kažemo dvije-tri o Perzijancima i njihovoj domovini.

Oni su većinom vitka stasa, savijenog nosa, krupnih očiju, mekih usana, bijela lica i crnih kosa, koje su po strani zakovršene. Njihov tip je lijep. Perzijanci su jedan ogranak indoevropskog ljudskog stabla, kome pripadaju takogjer i Slaveni. Jezik perzijski jest milozvučan, ali nije u izrazima tako bogat kao n. pr. arapski. Taj je jezik, kao i engleski, vrlo siromašan u sklonidbi imenica. Perzijski narod jako voli sjaj i lov, strastven je i pobožan. Nigdje nema toliko derviša kao u Perziji. Hodže jako štiju, premda ovi nijesu dorasli sadašnjem vremenu. U ovoj okolnosti naziru neki glavni uzrok, što se nastava u mektebima predaje po starom običaju i što uopće pozitivna današnja nauka nije prodrila među narod. Perzijanci su od vajkada nacionalno bili osviješteni, i ta je svijest upravo temelj njihovoj državnoj samostalnosti. Turke s toga veoma mrze. S njima su toliko puta vodili ratove, premda su oba ta naroda iste vjere, tek sa nekom razlikom u vjerovanju. Turci su Suniti kao i mi, a Perzijanci su Šiti.

Oni svoju domovinu, Perziju, nazivlju Iran, a sebe Irani za to, što je iranska visočina kolijevka njihova naroda. Tu je pravi narodni govor, dočim po drugim krajevima perzijske države nije perzijski jezik tako čist. Ovamo se u nj uvuklo dosta arapskih i turskih riječi.

Današnja Perzija obuhvata 1,645.000 km², ima jedno desetak milijuna stanovnika. Od ovih je sedam milijuna Perzijanaca, milijun Turaka, ostalo su Arapi, Bahtijari, Beludžije i dr. Ovi imaju svoju narodnu osebinu i svoj jezik. Po vjeri ima: osam milijuna Šita, milijun Suni a, 50.000 kršćana, 35.000 židova itd. Osim toga treba spomenuti starovjerce t. zv. Parse, koji vjeruju u vatru, kako su to prije Islama vjerovali gotovo svi stanovnici Irana. Ima ih jedno 9000. Po stazežima ovako se dijeli perz. stanovništvo: prinčevi (šah zade), rogjaci njihovi (emir zade), duhovnici ili hodže (mulle), plemići (khanovi i bezi), trgovci, zanatlije i težaci.

1906. godine Perzija je dobila ustav, postala je daklen ustavna monarhija. U njoj ipak nema dobrog reda i potrebnog mira. Veliko strančarenje u državi i često podjarivanje Rusije i Engleske sa strane jako škodi njezinom napretku, pa bi je te okolnosti mogle lahko i uništiti. Zemlja je od prirode bogata, ali je narod lijen i ne obrađuje zemlju, kako valja. Željeznica vrlo malo, putevi rijetki i slabi, javna nesigurnost priječi razvitak prometu, trgovini i industriji. Jedino domaća industrija, osobito ćilimi i pasovi, nalazi dobre mušterije. Glavni je grad Teheran. (280.000 st).

Malo je koja država imala onako sjajnu prošlost kao Perzija- Njezin osnivatelj jest Ćir, koji je poslije osvojio babilonsku kraljevinu, te je pripojio svojoj državi. O velikoj sili kasnijih careva kao n. pr. Darija, Kserksa i dr. ne treba ovdje govoriti, o tom se uči u prvom razredu naših srednjih škola. Perzijsku silu potuče Aleksander Veliki i osvoji tu državu, ali po njegovoj smrti (323. pr. I.) ponovo uskrsnu Perzija, kojom vladahu carevi porodice Seleukida i Arsakida. Ovo je restauracija te države, koja osobito ojača pod Sasanovićima. Carevi iz ove loze pribaviše toj državi veliki sjaj i ugled, dok se u 6. stoljeću po I. ne zadržmaše njezini temelji. Jedne noći (20. aprila) g. 571. utrnu se perzijska sveta vatra, potresoše se sjajni dvorovi cara Kistrata I. u Ktesifonu. Ta izvanredna pojava jest znak jednog novog, epohalnog dogogjaja. Te se noći rodi novi božiji poslanik, koji 611. g. poče naučavati pravu vjeru: vjeru u jednoga Boga i njegova poslanika Muhameda a. s. Istine, koje je Islam iznio i ideje, koje je on proturio u narod, preporodiše svijet, olakšaše ljudima život, donesoše im pravdu, jednakost i bratstvo. Perzijanci, koji su vladare dotlen držali za bogove a sebe za robove, snagjoše se u novom vremenu, prigriše svom dušom novu vjeru i tako dogjoše do blagostanja, kakovog prije nijesu nikad uživali. Narod poče razvijati svoje duševne sposobnosti, poče se širiti njegov duh, koji je do tada bio sputan lošim običajima i štetnim vjerovanjem. Od prelaza Perzijanaca na Islam, poče i njihova književnost napredovati kao nikad prije. Pored prirogjene bistrine duha, dogjoše još duševne tekovine arapskog naroda, te tako

obogatiše perz. narod novim gradivom, što je dobro došlo lijepoj knjizi. Taj napredak pomete tatarska invazija g. 1258., kad Džengis-kaa obori tu starodrevnu carevinu. Istom po smrti Timurlenka 1405. prestade tatarska vlast, ali onda zavladaše Perzijom Turkmeni, dok 1502. ne zasjede na njezino prijestolje Ismajl Savefija, pravi sin svog naroda. Današnja vladarska loza u Perziji zove se Kačari, koja je po porijeklu tursko-tatarska. Prvi vladar te loze jest Aga Muhamed, koga Irani 1779. priznaše za vladara i prozvaše „šahin šah" (car careva).

Perzijska se književnost dijeli u tri periode. Prva je perioda čisto vjerskog značaja, druga je perioda restauracija državne samostalnosti i renesansa stare narodne vjere, a treća i najvažnija perioda jest Perzija u znaku Islama.

Prvo ili staro doba perzijske književnosti.

Početak ovog doba nije tačno uglavljen, ali je svakako stariji od osnutka perz. države. On sigurno potječe od onog vremena, kada je staro vjerovanje u božanstvo Ahura Mazda, koga je sveti Zaratustra svijetu pokazao, zahvatilo iranski narod*). To je vjerovanje trajalo puno stoljeća, dok ga nije dobro pobrkalo i gotovo uništilo vojevanje Aleksandra sa Darijem g. 431. pr. I. Najglavnija knjiga, koja nam tu periodu književnu označuje, jest sveta knjiga Avesta ili Zendavesta. To je jedan vjerski kitab, u kome su bile sadržane sve molitve i svi propisi za Zaratustrove pristalice. U njemu ima pet poglavlja: Vendidat (u kojem se propisuje, kako se treba moliti), Jasna (u kojem su ispisane molitve i himne), Vispered (neki dodaci za pregjašnje poglavlje), Jašt (u kojem se slave pojedina božanstva) i Korda Avesta, gdje su sadržani izvatici iz prijašnjih poglavlja, kako bi se lajici mogli što bolje snaći u vjeri. Neki vele, da je tu svetu knjigu napisao Zaratustra, a drugi tvrde, da je on napisao samo jedan odjel njezin i to: Gastas u poglavlju Jasna, a sve ostalo da je poslije nastalo i dotjerano. To se zaključuje i po tome, što su riječi i neki izrazi u ostalim poglavljima birani i dotjerani, dočim su u Gastasu suhoparne riječi,.. ali jedre i duboke, koje može upotrebljavati tek jedan filozof i svetac. Nu ta knjiga Avesta nije važna samo za to, što su u njoj razvijene misli jednog osnivatelja vjere, nego je takogjer važna i za književnost. Ona je vrlo važan literarni spomenik, i ako se nije potpuno sačuvao. U toj knjizi vidimo staru metriku u pjesmi, a u nekim odlomcima se nalaze i tragovi narodne epike kod Parsa.

*) Oni smatraju, da je čisti duh (Ahura Mazda) stvoritelj svijeta i zakonodavac svemu. Njemu je podreggjeno viših i nižih duhova (Franasis), koji se bore za to, da se sruši kleti Ahriman (zao duh), koji ima silu svojih četa, koje hoće da održe na svijetu mrak i nesreću, Ljudi ne smiju biti u toj borbi nepartajični, već moraju pomagati dobrim duhovima, u tome da se ljudi jačaju.

Radi ogleda navešćemo ovdje jedno mjesto iz Jasne:

„Ja znam da sam sjeromah, o Mazda,
da blaga i ljudi malo imadem.
Tužim ti se, o Mazda, da vidiš to!
Udjeli mi pomoć kao drug drugu,
te uslišaj skromnu želju molitelja“.

Drugo je mjesto, što prevodimo, uzeto iz pogl. Vendidata.

— Zaratustra pita Ahuru :

„Ahura Mazda, presveti
duše, tvorče, zemna svjeta,
pravedniče. Kom' od ljudi
pokaza se prije mene?
Koga si ti naučavo
vjerovanju Mazda-Zarasturovu?“ —

Tad reče Ahura Mazda:

„Jimi, ljepom i bogatom
pastiru, pobožni, ja se
bjeh pokazo prije tebe.
Njeg naučih vjerovanju,
onom Mazda-Zarasturovu“.

Stara perzijska književnost sačuvana je gotovo isključivo u toj svetoj knjizi, premda se ova nije potpuno sačuvala. Radi nje nazivaju cijelu staru periodu književnosti jednim imenom Avesta.

Drugo ili srednje doba perzijske književnosti.

Književnost ovog perioda zovu još Pehlevi. Ona zahvata od prilike vrijeme od četvrtog vijeka prije Isata, pa do raširenja Islama u Perziji.

Riječ „pehlevi“ došla je od stare perzijske riječi „parthavi“ i znači srednji perzijski govor, kojim su napisane knjige ove periode, Nu osim toga književnog jezika postojalo je takogjer i pismo „pehlevi“, kojega Arapi nazivlju „huzvareš“. Ono se teško čita, tim teže, što za neke riječi treba znati čitavu hrpu posebnih slova. Radi toga su sami Iranci htjeli, da knjige „pehlevi“ periode ispisu drugim, jasnijim pismom. Ipak u onom „pehlevi“ pismu ima dosta elemenata, koji su došli u arapsku abecedu, a čita se od lijeva na desno.

Gradivo ove periode većinom su napisali po stjenama i pećinama, te molitve i propisi, koji se odnose na ustanove Zaratustrove vjere, što no su sabrane u knjizi Avesta. Govor te periode ima u sebi dosta tugjih riječi, osobito aramejskih. To se vidi u svjetskoj kronici „Kinkart“ i državnoj „Bundešeh“, u kojima su razni komentari na Avestu. Osim toga ima dosta spisa dogmatične i apokaliptične naravi, koji pripadaju ovoj „pehlevi“ periodi.

Za vrijeme vladanja Sasanovića, pod kojim je Perzija bila veoma moćna i bogata, zadobi to pismo

i taj književni govor šire područje. Tada se prevedoše neka indijska djela, megju koje treba ubrojiti i „Pančatratu“ (t. j. pet knjiga, u kojima su priče o raznim životinjama), te grčka matematična i geografska djela. Perzijanci su tada preveli knjige Platonove i Aristotelove. Uz to oni nijesu zanemarili ni svoje narodne priče, tradicije i bajke. Njihovi su potomci kasnije po tim knjigama sastavljali tzv. carske knjige (šahname). To su narodni eposi (epi), u kojim se pjeva o slavi i junaštvu starih Iranaca i njihovih vladara. Najgla sovitiji takav ep jest, „šahnama“ od pjesnika Firdusija. Književnost „pehlevi“ periode najbolje je cvala za vlade cara Kisra Noširevana (6. stoljeće). Dobro su je pomagali i drugi carevi kao n. pr. Kisra Parvis i Jezdegart III. U tome su stekli velikih zasluga ondašnji učenjaci i svećenici, a i bogataši su za tu svrhu davali dosta novaca. (Nastaviće se.)

Dva života.

(Pripovijest.)

Napisao: Mirhab-Šukri Karišiković.

(Nastavak.)

Sidiki je zaista bilo u ovaj čas veoma neugodno. Kao majka brinula se, da Džemilu možda nije štogod zaboljelo, pošto je vrlo dobro znala, da se Džemila previše napreže, kako u kućnim poslovima, tako isto u nauci. Ta znala je, da je Džemila vazda u školi bila prva izmegju svojih drugarica! A kod kuće? Ah, kako bi ona znala svako jutro rano podraniti, naložiti vatru, ispeći kahvu i dok bi roditelji ustali i počeli kahvu ispijati, dotle bi ona brzo haljine digla, i pomela, pa onda u kuću, čisti sudje, naloži vatru, pristavi vodu, da se grije, a onda kada bi sve to spremila, otišla bi u svoju sobu, pa za knjigu! I tako je to išlo iz dana u dan! A jutros? Kao da nije ona Džemila! Kao da kod nje nema ništa, do li neke teške sjete... neke zamišljenosti! Eto, jutros je samo ispekla kahvu, probudila majku, a onda se brzo udaljila iz sobe, da se više nije ni povraćala... I baš ovaj razlog, što se Džemila više nije povraćala u sobu, ublaživao je kod Sidike pomisao na možda kakovu slabost Džemilinu! Šta više Sidika je najedanput bila kao uvjerenana, da su ovom Džemilinom stanju uzrok očeve riječi, kada ju je prekorio radi toga, što sa Refikom razgovara. I Sidiki u ovaj čas kao da lahnu, — kao da joj se veliki teret s ledja svali, pa će u nekom veselju prema Džemili:

— Ali, draga kćeri moja, drago dijete moje, reci ti meni slobodno, što ti fali...

— Pa šta mi fali? Ništa, majko!

— Ali vidi! Ti mi takova nisi nikada izgledala... Nikada, djete moje! A znaš kako tebe tvoja majka

voli, kako se za te brine... Reci ti meni sve! Reci, da znam, da se toliko ne brinem.

— Nemoj imati brige! Meni nije ništa. Eto jutros sam nekako nevesela, a ne znam ni sama, što mi je. Ne čutim ništa, da mi manjka... Džemila će prema Sidiki, krijući jednako pravi uzrok svoje tuge, svoje zamišljenosti i neveselja.

Ali Sidika nije nikako htjela da popusti. Ona je sve sile upotrijebila, da od Džemile sazna pravu istinu, šta joj manjka, šta joj na srcu leži i šta uopće ona u ovome položaju misli. Znala je dobro, da ona razgovara s Refikom, šta više i da se je prilično s njime zaašikovala, premda je Džemila uvijek gledala, da to sve od nje ukrije, da o toj njihovoj ljubavi niko ništa ne zna, ali to ipak nije mogla učiniti! Sidika je za to saznala, pa joj baš nije bilo ni teško, jer je čula, da je Refik posve pošten i ugledan mladić; da nema kod sebe nikakvih besposlica, da je od dobre familije i da će s vremenom postati velik čovjek i biti sam svoj gospodar. Sidika je za to sve saznala, to joj se dopalo i nije htjela svojoj kćeri ni smetati u tom ašikovanju sa Refikom. Šta više ona se je sinoć sa svojim mužem Salihbegom i preporiječila radi toga, što je on Džemilu onako napao, a bogme i Refika, jer je uvjerena bila, da nije imao pravo. Ta znala je, da je danas vrlo malo momaka, koji su se u svemu sačuvali, a pogotovu onih, koji su sa teškom mukom i patnjom svršili koju školu ili moderni zanat i tako osigurali svoju egzistenciju i svoju budućnost. Ona nije ni najmanje polagala kakove važnosti onima, koji potječu od soja i plemena, a koji megjutim sa svoga neznanja i ne imajući nikakva zanata brzo propadaju, i više se šale ne povraćaju na bolju stazu, kao što je eto Salihbeg polagao. Sidika je to sve proturila Salihbegu kroz uši, ali on nije od svoga htio ni najmanje popustiti. Šta više ne samo, da je bio proti onih, koji nijesu kao on od soja i koljena, nego je ujedno bio veliki protivnik svakog napretka i prosvjećivanja naše mladeži. Ta koliko se je samo puta protivio, da Džemila pohađa ruždiju i da uči ono „švabsko" pismo, što od njega sva zla dolaze, kako ono i sinoć Sidiki predbaci: „Jest! Da ona nije pošla u tu vražiju školu, gdje se to „švabsko" pismo uči, ona ne bi za to toliko ašikovanje znala i za te tolike marifetluke... A? Zar nije tako? A to si ti svemu kriva! Ona nije trebala to ni započinjati, jer ja sam tu... ja bih je već negdje smirio i sreću joj našao! Pa još kakovu! Ne za onog Refika, što mu se ni za trag ne zna, nego za sojkovića i odžakovića, kao što joj je i otac... kao što su joj i stari, a ne za one nekakve, što se po „švabskim" školama nalaze i koji ništa drugo ne vjeruju, do li onog njihovog. Ta oni su gotovo svi zašli krivim putem... u svakom se poslu nalaze, svašta im je za harač, a jedan koljenović ne će nikada tako što učiniti,.. ne će na nisko pasti”.

Sidika se je svih tih njegovih riječi sjetila kao i toga, kako bi on vazda pri tome čvrsto ostajao, premda bi ona njemu obratno znala dokazati, i svoje mu dokaze pojedinim primjerima obrazložiti...

— Džemila! Šta si se ušutila? Što mi već jednom ne rekneš, što ti je, da znam, Sidika će nakon neke pauze, pošto joj se cijeli sinošnji prizor pred očima stvorio.

— Ali, majko! Velim ti, da mi nije ništa! Džemila će malo tužnije na taj upit, a lagani se uzdah ukrade iz njenih mladih i punih grudi... Taj njen uzdah značio je u ovaj čas mnogo nešto, jer je prema Sidikinom držanju uvidjela, za čim ona ide i što hoće. O, kako joj je ovaj čas pri duši bilo! Da otkrije majki svoju duboku tajnu, svoje misli i osjećaje, pa tegobu očevih riječi? O, to ne može... to nije moguće! To bi samo mogla jedinom Refiku kazati, kome je namijenjen svaki udarac njenog srca, svaki uzdah duše, svaka misao i osjećaj!.. O, kad bi on tu sada bio... kako bi joj sve lahnulo... kako bi sretnija — veselija i zadovoljnija bila... Ta to sve njena mati ne bi ni primijetila... Sve bi drugačije izgledalo, nego što sada izgleda...uopće cijela bi se stvar sasvim okrenula... tako se Džemili ovi čas pričinjalo. Istina, znala je, da je majka voli, i da joj ni najmanje ne smeta u ljubavi sa njenim Refikom, ali uza sve to nije se mogla nikako da odluči, da joj tajne svoga srca povjeri, da joj iskreno i otvoreno rekne, šta je na stvari i kakovo ona u tome svoje mišljenje ima. I više je puta htjela iskreno na majčin upit odgovoriti... ali opet nije mogla... nešto je u tome nevidljivo priječilo i riječi joj zastavljalo.

To kolebanje Džemilino uvidjela je Sidika, pa je još više počela oko Džemile s raznim upitima kao: „Reci ti meni sve! Otkri mi svaku tajnu, da znam, kako ću se s ocem vladati i šta ću mu sve na njegove riječi odgovarati, jer ovako niti mogu, niti znam, kako bi i šta ti misliš. A onako možda bi se on lahko dao preokrenuti...”.

Kada je Sidika u jednom takovom upitu rekla: „Možda bi se on dao preokrenuti” — najedanput se Džemiline oči nekim sjajem rasvijetliše, lice poprimi izražaj neke nenadane veselosti, koja kao da u sebi samilosti traži, pa će prema Sidiki, ovivši joj obje ruke oko vrata:

— Preokrenuti? Što to veliš, draga majko? Je l' to istina? Ha...?

— Pa zašto da ne bi moglo biti, kada bi ti meni sve kazala i kada bi se ja znala spram tvojih riječi ravnati i s njime o tome raspravljati. S toga mi sada sve otkrij, dok on nije otišao, a i ovako smo se ovdje već dugo zabavili. Možda će nas sada koju zvati.

— Ali... Ta ti znaš!..

— Kako? Šta ja znam, šta na tvom srcu leži...

— Pa eto znaš! čula si sinoć sve... Džemila će i spusti se opet na stolicu.

— Dakle on je po srijedi! Ti njega voliš? je l' tako, Sidika će na to, uzevši Džemilu za ruku.

— Ah... Oprosti mi majko! Vidim, da me na to siliš, da te ovo moje stanje muči, pa ću ti sve reći... Ah... sve, sve, majko slatka, ali samo oprost... oprosti mi... i skočivši sa stolice, nježno se obavije oko Sidike, koja na svojoj desnoj ruci osjeti vrući cjelov Džemilinih usana. U tom stanju prošlo je nekoliko časova, a da nije ni jedna riječi progovorila. Ponašanje Džemilino i ono slatko umiljavanje natjeralo je Sidiki suzu u oku i umalo, da nije nad svojom kćerkom proplakala... O, Bože! Ta koliko je vremena već prošlo, od kako se nije našla Džemila u majčinom zagrljaju... Koliko li vremena ima, otkako nije osjetila vrući cjelov svoje mile majke... Ta to je bilo u djetinjstvu... u ono vrijeme, kada je Sidika u bešici ljujljala i cjelovima je svojim u slatki, angjeoski san za nosila. Džemili se sada činilo, kao da se je opet vratilo ono doba... doba bezbrižnosti, doba majčina svakidanjeg tepanja i milovanja... Ah, u isti čas sjela se i svoga oca, kako bi je uz majku milovao, cjelivao i svake joj večeri kolača i raznih šećerlama donosio, a ona bi se u toj dragosti smijala i svojim roditeljima cjelove uzvraćala. — Svega se toga sjela i u tim mislima još su se jasnije čuli uzdisaji, još su više bile Džemiline oči orošene vrućim suzama, koje bi više puta jedna za drugom sletila niz njeno bijelo i puno lice. Dok su Džemila i Sidika tako stajale, najedanput se proćuo glas Salihbegov, koji je lagano otvorio vrata svoje sobe i izašao u kuću.

Sidika je na to brzo pustila Džemilu iz zagrljaja i lagano pogledala na prozor, da vidi, kuda će Salihbeg.

— Džemila! Otari suze, nemoj plakati, da te otac ne bi vidio ili možda primjetio. Eno ga izadje u bašču... Još se nije posve spremio., pa mislim, da će se opet ovamo povrat ti. Nego djete, dakle reci mi brzo, što je na stvari! Sidika će prema Džemili, pošto je vidjela, da je Salihbeg otišao u bašču.

— Ali... Ja!., ja ne...mo...gu., Džemila će...

— Zašto ?

— Pa tako..! Nije mi moguće...

— Ali slobodno! Ko svojoj majki...

Džemila na to lagano ustane, pa će posve ganutljivo.

— Majko! Ja njega... Refika volim! i nikog... nikog više...

Zatim se opet spusti na sećiju... Bila je ko izvan sebe... Šta ćeš! Morala je otkriti svojoj majci tajne svoga srca...

— Dakle ti njega voliš..! Samo njega, je li kćeri?

— Jest, majko! Rekla sam ti iskreno...

— Pa nemoj se žalostiti radi očevih riječi Sidika će, da je koliko bilo utješi. Otac ko otac! On je istina malo stariji, a uz to previše vruć i ugrijan, pa ne treba baš previše pažnje posvećivati njegovim naglim odlukama. Ja znam i uvjerena sam, da će se

on ipak moći preokrenuti. Ta znaš dobro, kolike li razlike izmegju njega i tvog amidže OmerbegaJ. A Omerbeg tebe voli i on će u tome dosta doprinijeti... Eto braća su, pa opet nijesu jednaki... Jedan je za školu, a drugi je proti toga,.. Ta da nije Omerbega bilo, ne bi ti možda ruždije ni vidjela, jer ja ne bih mogla ništa učiniti sama, a onako pomoću njega ti sada pohagjaš ruždiju...

— O, zaista je amidža vrlo dobar! Džemila će malo veselije...

— Jest..! Jest..! Samo ti šuti i nemoj se žalostiti! Budi vesela i mirna, a ja moram sada u sobu... Dugo smo već ovdje, a posla na sve strane. Za to poslije nam dodji, da čas prije sve smirimo, pa onda možeš opet u bašču, kojoj drugarici i koni, pa uči, veseli se.. To je bolje, nego se tako u sobu zatvoriti i previše nešto razmišljati, jer od toga čovjek ništa nema, niti šta može time postići.

— Dobro, majko..! Odmah ću doći., Džemila će, kada je Sidika već stupila preko praga sobnih vrata, a onda je ustala, prišla stolu i stala je svoje porazbacane i neuregjene knjige uredjivati....

Tog istog dana, kada je Džemila otkrila svojoj majki, da samo Refika voli i da je najviše tužna i žalosna, što joj otac tu ljubav priječi i strogo joj zabranjuje svako ašikovanje, i svaki razgovor s njime, tog eto istog dana dobio sam od njega preporučeno pismo.

Bio sam kod kuće!.. Moglo je biti oko jedan sat po podne, kada najedanput pokuca netko na vratima. I ako mi je bilo žao ustati iza svoga pisaćeg stola, jer sam baš dovršavao pismo svome jednom prijatelju u provinciji, ipak sam morao... Bio je to listonoša... Čim sam ga opazio, odmah sam pomislio, da je pismo od Refika, pošto sam mu već dvaput pisao i nikakva odgovora nijesam dobio. Istina, ja mu ne bih pisao, jer nijesam znao njegove prave adrese, nego sam to više učinio radi same Džemile, koja bi me vazda o njemu pitala, čim bi joj otišao ili bi me gdje uputu srela... O, kako bi me znala u jedan čas sa bezbroj pitanja okupiti, a ja bih slegao ramenima i rekao joj, da još ništa od njega nemam, ali da se treba malo strpiti, jer u tuđini da nije lahko; da se treba za sve sam sobom brinuti i sebe osigurati, a onda će istom za pisanje imati vremena... Tako sam je eto tješio i time mog Refika ispričavao...

I glede pisma nisam se prevario..! Odmah sam poznao rukopis Refikov; a sa strane je uz to još stajalo slovo „R.“.

O, koliko sam tada bio veseo... koliko radostan! Pogledao sam nekoliko puta adresu, na kojoj nije nikakva znaka bilo glede Džemile, pa uza sve to — ipak sam se ustručavao otvoriti ga. Ali se ipak odlučih i na svoje veliko čudo, u ovoj kuverti nalazilo se još jedno pismo, na kome je stajala ovaka

adresa: „Dražesnoj gospojici Džemili. u S.“. Sada sam bio još veseliji, te ni sam nijesam znao, kako sam se najedanput opet našao za svojim pisaćim stolom. Bio sam nestrpljiv, jer pomislite, kroz koliko vremena nisam imao ni glasa o svome toli milom drugu i prijatelju. Pismo na mene upravljeno — bilo je slijedećeg sadržaja:

„Dragi moj prijatelju!

Oprosti, da ti se nijesam mogao odmah javiti, jer sam znaš, koliko čovjek treba vremena, dok svoje stvari sredi, a osobito ovamo u tudjini, među drugim ljudima. Mislim, da ćeš me razumjeti, kao što i moja Džemila, kojoj u prigibu prilažem pisamce i o kojoj znam više noći po tolike sate misliti. Ali na pomisao, da si Ti tu, i da si onaj, preko kojeg mogu sve svoje osjećaje iskazati i koji će mi u svakom pogledu svaku stvarčicu vjerno i iskreno priopćiti, najedanput mi tih misli nestane...

O, kako mi je teško, kako neugodno bez tebe, bez našeg društva, bez našeg milog naroda!.. Čovjek ne može nikako shvatiti, što je svoj, što je domovina i svoje ognjište, dok ne bude u tudjini — i dok ne iskusi ljubav i susret tudjina.

U ostalom o tome si dosta puta čitao, a u nekim si slučajevima tako nešto i doživio. Šta ćeš! Naši misle, da je lahko učiti i škole svršiti, a onda „badava“ hljeb jesti. Kolikog li neshvaćanja! Ta koliko moramo kuburiti i jaditi, pa na koncu: Šta si postigao? Ništa!.. Onim se tvoj trud ne može isplatiti,.. Daleko sam otišao! O tome ćemo kasnije kad tamo dodjem. A sada Te molim, da to pismo odmah uručiš adresatu.. Ne zapovijedam, nego molim, kako rekoh! Šta ćeš..! „Ona“ me je sila zaista u svoje kolo uzela i ja moram onako igrati, kako ona hoće.. Čudnovato! Nikad na to prije pomisliti, a sad.?

Pri kraju Ti saopćujem, da sam sa zdravljem dobro, da ću u brzo na ispit i da sada dosta imam posla sa knjigama. U ostalom o tome ću Ti kasnije javiti, a sada primi srdačni pozdrav i grli Te Tvoj Refik."

To sam sve naglo pročitao i učinilo mi se, kao da sam svaku riječ nezasiptom nekom čežnjom gutao., a to tim više, što ću moći svoju prijateljicu Džemilu sa onim pisamcem obradovati i razveseliti.

(Nastaviće se.)

Bez tebe sve bi pustinja bila,
Svijet bi ovaj grobnica bio:
Šarene biljke, sitni slavulji,
Čovjek, priroda i svemir cio.

Ljubavi sveta, jedina nado,
Što siješ ko luč kroz mračne noći,
Kad kušnja sumnje zavlada srcem,
Tad mlada k tebi upirem oči.

Tražeci duši u tebi samo
Utjehu, vjeru, ja sanjam raj;
Pod tvojim suncem, ljubavi moja,
Procvjet'o mog je života maj ...

Životopis jednog megjeda,

(Humoreska.)

Napisao: **Husein Gjogo — Mostar.**

(Svršetak.)

U mlagjega pogovora nema. Radi se tu o životu ljudskom, radi se o grdnoj zvijeri, koja može svladati i tri čovjeka. S toga je Fehim povjerene naloge primao sasvim ozbiljno i svom dušom želio i nastojao, da ih izvrši.

Tamam, kad je izašao iz avlije, dogje Mustafa sa revolverom, za njim Haso Dervišagin sa svojim bratom Husom. Obojica se zametnuta biljama.*) — Pomisli, zete — govorio Alaga, idući mu u susret — u puški mi nije ni jedan fišek.

— Ih! — čudio se Mustafa.

— Jah, moj brate! — nastavio stari Alaga. — Ja da je megjed izletio, sviju bi nas pomlatio!

Sad uljegoše u avliju: Dervišaga sa vilama, koje je u hanu uzeo, Mušan sa lopatom i Salko sa torbom. Ova dva posljedna krenuše pravo prema daščari, kad ih Alaga zastavi. — Pričekajte — veli — dok mi kuršumi dogju!

Nu oni nijesu htjeli čekati. Kad je Salko htio vrata otvoriti, opazi, da je kanafa odmotana, a to je znak, da je neko iza njih došao u daščaru i tamo opazio megjeda. Nu bio je uvjeren, da megjed nije mogao prekinuti debeli, jaki sindžir. Kod vrata zapali Mušan šibicu, Salko ih otvori i odmah opazi, da je pravo mislio, jer je megjed zategao sindžinom, pa stajao na zadnjim nogama, okrenut prema drvima. Prednje noge mu bile slobodne i vodoravno spružene, a uza nj nije nikog opazio. To je Salku plaho obradovalo, premda je u ostalom sumnjao, da bi onako mlad megjed mogao čovjeka svladati, jer je bio u sindžiru. Zgodno ga je obišao i s velikom brzinom baci torbu na njegovu glavu. Mušan mu brže priteče, obojica ga lahko osvojiše, a nije se baš ni branio. Samo je pan-

*) toljagama.

Šefika-Nesterin Bjelevac:

Ljubavi.

Ko sunce žarko proljetnog dana
Ti svietliš meni stazom života;
Ko svog kumira ja te poštujem,
Živeći s tobom život ljepota,

džama malo okrvavio Salki ruku. — Podero je krpe — govorio Mušan.

— Možete li sami? — pitao s izvana Mujaga, držeći u ruci lampu, i družini svijetlio.

— Evo Adema, nek pomogne! — predlagao Alaga, slušajući šta rade ona dvojica u pojati. Njihova šutnja bila velika zagonetka za sakupljene ljude. U toj šutnji uvigjali su, da nije baš ni megjed tako jak, da ga ljudi ne mogu osvojiti, nu da su ga ipak osvojili za tako kratko vrijeme, nijesu mogli vjerovati. Šta više, očekivali su: ili megjed istrčati iz daščare, ili će oni „u nutra“ zvati za pomoć. To očekivanje je bilo dosta neugodno, a osobito Alagi sa praznom puškom.

Na drvima, u čoši (kutu) čučnuo Alija, blijed, drhtav i krvav po čelu. i licu. Nije se smio ni taci ni maci. Kad je opazio Salku i Mušana, dva poznata seljaka, kao da ga je sunce ogrijalo. Nešto mu je zgrijalo ukočenu krvcu, a duboko je udihnuo noćni zrak, kad je vidio, da je megjed — svezan. Bio je siguran, da će ga oni svladati. Nu šta će biti poslije toga s njim? To je nova muka, o kojoj poče razmišljati, jer ne će biti šale, kad ga uhvate toliki ljudi, pa kad stanu od njega iskati račun, za što ih je u gluho doba uznemirivao. U takoj prilici bi lahko pala koja šaka u glavu ili kolac po legjima, a džabe ti grdnja ogorčenog Mujage. Osim ovih stvarnih posljedica dolaze i moralne, „a te su još gore. Za nj bi bilo mnogo teže podnositi ismjevanje gragjanja i njihove dječurlije, te bi radije nosio zavezano čelo tri hefte, nego li takovu sramotu prvog jutra. Sve ga je to sililo na brzu odluku.

Kad je Mušan svijetlio, dobro je izmjerio položaj u daščari, pa kad je on prišao Salki, da mu pomogne, šibica se utrnula baš onda, kad je torba navučena na megjediju glavu. Tu je zgodu upotrijebio Alija, skočio je sa svog mjesta za Mušanova legja i u jedan hip bijaše kod vrata.

— Drrr-žite ga! — povikne Mušan, koji se tome nije ni nadao. Glas mu bio snažan, ama neobičan, zastrašen...

— Ne...he... dajte mu! grmio u isto vrijeme Salko.

Ove su riječi iznenadile družinu na avliji baš kao puška vrepce na gumnu. Svi se razbježaše kud koji. Za čas nije se ništa čulo na avliji, ali se je čula nekakva huka i neko zvečanje u pojati i na tavanu više basamaka. Jedinu Mujaga stajao na starom mjestu, ukočen i bez lampe. Ona mu je ispala iz ruke, čim je čuo ono: „Drž...“, kcje mu je kroz srce prozujilo i zaplelo se oko njegovih noga, da nije mogao ni koraknuti kao njegove komšije. Tek nakon pet minuta pročaju se ljudski glasovi.

— O Ademe! — dovikivao Alaga sa tavana kućnjeg.

— Ohoj! ozove se krupan glas.

— Gdje si to?

— U pojati kod krave! Ima nas trojica...

— Vigje li ga ti?

— Vigjo, brate, ama nisam dobro...

— A gje je okreno?

— Vjeruj se, ne znam. Kaže Mustafa, da je okreno u vrt!

Sad se oču glas Dervišagin.

— Gdje si ti to? — pitao opet Alaga.

— Evo me na duvaru, na merdevinama...

— A gje ti je Huso i Haso?

— Evo ih u mojoj avliji!

— Znaš li ti barem, kud je megjed okrenuo?

— Ne znam, Alaga, baš ko ni ti!

— U vrtu je, u vrtu je! — oglasi se ćelavi Ahmet.

— A gje si ti to, Ahmete? — pita Adem iz pojate.

— Evo me tamam u vrh vrata!

— Koliko vas je tamo?

— Ja sam sam!

— Ama znate li, ljudi, da li koji od nas fali? zabrinuto pitao Alaga, bojeći se, da nije kojeg megjed ubio.

— Kod mene su trojica — opet se javi Adem.

— A kod mene isto toliko — javlja Alaga.

— U mene je sve na broju — vikao Dervišaga sa zida.

— A vigje li ko Mujagu? — pita neko. u pojati.

— Amo nije! — veli Alaga.

— Nije ni amo! — odgovara ćelo.

U tom se projavi tanak ženski glas:

— Gje mi je otac?

— Mujaga, o Mujaga!.. zakriči Fatina mati, — jesi li živ?

Srećom se oču Mujagin glas. Pitao je Mušana i Salku, kad su izbili k njemu iz daščare, za što su ispustili megjeda na izvan. Ovi su se smijali još uz megjeda, kad su čuli onaj trk po avliji i ono kasnije dovikivanje, ali su sad, kod toga pitanja, udarili u još veći smijeh, da se je čuo i u Fatinoj odaji. — Megjed je, brate Mujaga unutra i svezan! — umirivao ga Salko.

— Pa ko je pobjegao? — Mujaga će radosno.

— Lopov! On je pobjego! govorio Mušan. — Kad je vidio, da smo se zabavili oko megjeda, šmignuo je u mraku...

— Je li išta odnio sobom?

— Ništa, osim život i zastrašenu dušu! — od govori Salko.

Cijela družina slušala razgovor i kad su saznali, šta je na stvari, pohitiše k Mujagi na avliju, da dalje raspituju. Osobito im je bilo zagonetno oklen će biti megjed u daščari, kad ga niko nije vidio, kad je

došao i kako je došao. Tu su im zagonetku riješili naši planinštari, zamolvši Mujagu, da ne zamjeri, što mu nisu kazali, šta je u sepetu bilo. Rekoše mu:

— Ti nas, Mujaga, nijesi pitao, a mi zaboravili da kažemo. Ko se je mogao nadati kakvom belaju?

Malo po malo, svijet se prikuči daščari. Kod vrata zapali Mušan šibicu, a pedeset očiju uprlo u onaj mrak, pa onda u sepet, gdje su medvjeda sputana priklopili.

— Je li golem? — neko će.

— Nosi ga! — reče Mujaga, ni ne čekajući od govor naših seljaka.

— Odaklen je? — priupita drugi.

— Nosi ga iz moje kuće! — opet će Mujaga.

— De, da ga vidimo... kaže Alaga.

— Jok, jok, nosi ga iz moje kuće!

Ono Mujagino navaljivanje ukresalo se u dušu Salki i Mušanu. S toga Mušan prevri:

— Nosićemo ga, Mujaga; jest nositi... Ne boj se! Ako ti je što pojeo ili popio, da platimo! Šta toliko intačiš? Ako si mu dao večeru, da mi tebi dadnemo tri! Ako si ga pokrio žakom, da ti dademo čitav gunj! Pa šta onda toliko navaljuješ? Ti si gore na nj navalio, no on na te, i šta toliko govoriš?

Ljudi počеше miriti Mušana i Salku.

Na koncu oni odoše, noseći sepet s megjedom izmegju sebe. Za njima pogjoše i Mujagine komšije. Smijali su se toj zgodi, te su — rekao bi — unaprijed uživali, šta će o njima pričati svojima u kući.

Megjed je prenočio u hanu, ali ne u sobama, gdje ljudi spavaju, već su ga sprtljali u jedan vlažan podrum, u koga su bila debela, okovana vrata i vrlo malen prozor. Handžija mu je to mjesto odredio.

Sutri dan prije 8 sati ode Salko s Mušanom iz hana. Ovaj posljednji nosaše na legjima težak sepet, a za njim išao njegov drug, te razgledao po čaršiji one dućane, koji se istom počeli otvarati. Neki trgovci,

koji su okasnili, metijahu svoj dućan ili prebirahu robu, a drugi sjeli na svoja obična mjesta i čekali mušterije na sabahu.

— Pošto kruške? — zavika jedan Mušanu, mi sleći, da je u sepetu voće.

— Ovo su jabuke! — odgovori Salko.

— Malo dalje, usred čaršije, zapita drugi trgovac:

— Jesu li to jabuke?

— Jok, brate! — zadihano odvrati Mušan.

— Pa šta je to? — pita treći trgovac.

— Ovo su kumpiri!

— Tamam, pričekaj da vidim...

— Prodate su! osiječe Salko i prišapne Mušanu:

— Pohiti bolan, da svijet ne spazi.

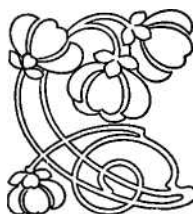
— Fala Bogu, te su djeca u mejtefu, a bilo bi belaja... veli Mušan.

Pred jednim golemim vratima, što su bila zatvorena, potegne Salko za jednu vjeslicu, a u „kasarni“ zazvoni. Izbi pred njih jedna stara baba, a iza nje jedan bradati žandar, i ovi upustiše seljake u dvorište. Ovdje naši ljudi izručiše svoj peškeš carskim službenicima. Uz kahvu rekoše žandarima, da je cijelo selo bilo za to, da se megjed odnese u „kasarnu“, a izdaleka natuknu Salko, da mu još nije stigla dozvola na mlinicu...

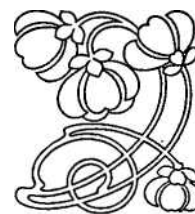
Kroz pola sata svršila se i predaja megjeda i ispijanje kahve. Sa četiri krune u džepu ostaviše naši seljani žandare i mrkog medu, da ga uče i vježbaju. Više nikad ne vidješe ono smegje runo i one tabane s pandžama, ali su slušali od carskih ljudi, da su među poslali željeznicom u jedan grad, koji je daleko, daleko... od naše lijepe planine.

Onog Mehu, koji je one noći brzo odmaglio iz Mujagine kuće, poslije su momci i djevojke prozvali „firtut-mom“, dočim je Alija dobio časni pridjevak „megjed“. Meho je tome najviše kriv, jer ga je on zorom odao...

----- Dovlen je evo opisan život našeg megjeda. Moguće, da je i danas živ.

LISTAK.

Iz islamskog svijeta.

Intelektualni pokret tuniških muslimana. Usred grada Tunisa blizu velike Džami-ez-Zejtune, čija je obuka u cijelom islamskom svijetu poznata, na strani onih mnogobrojnih „suk“-a, gdje se pod žarom afričkog sunca čarni istočni život razvija, otvara se jedna slijepa ulica, koja se poslije nekoliko stuba

završuje jednim prostranim nutarnjim dvorištem, koje daje pristup izvjesnom broju dvorana: to su prostorije stare medrese EI-Asurije. sada spojene sa Haldunijjom, visokim učilištem i sjedištem „Muslimanskog prosvjetnog Udruženja“, što ga osnovaše inteligentniji Tunišani, da nastavu islamske teologije (Akaid) i pravne nauke, (Fikh) Džami-ez-Zejtune, sa modernim znanstvom nadopune. A kako je bilo teško

nastavu velike Maslinove Džamije modernizirati, vlada francuskog protektorata, poštujući intimna uvjerenja Tunizaca, nije ni pokušala da u njoj promijeni starinski način predavanja.

U Halduniji nema ništa tajna: strani posjetioc dobro je primljen; njega uslužno provode kroz dvorane za predavanje, poučavanje itd., čiji su zidovi ukrašeni geografskim kartama i raznim prirodopisnim slikama sa arapskim imenima. Predavanje, koje je posve besplatno, obično počimlje oko četiri sata poslije podne na arapskom jeziku, ali i francuski jezik u nastavi zauzima važno mjesto. Tu se predaje svjetska i islamska povijest, geografija, prirodopis, fizika, kemija, aritmetika, geometrija itd. itd. Pravne i ine znanstvene konferencije čine se, kako za članove i slušatelje zavoda, tako i za zadrugare, koji stanuju u Tunisu. Haldunija ima i veliki laboratorij za razne pokuse, čitaonicu i biblioteku, koja je — otvorena osim članova i slušatelja — i svima onima, koji se interesuju, ma za kakvo pitanje o Islamu. Godine 1908. ova je biblioteka u svemu imala 720 djela u 1200 svezaka, od kojih su osobito najskupocjenija djela na arapskom jeziku za poznavanje arapske civilizacije i povijesti raznih islamskih naroda. Nekoja od ovih djela veoma su starodrevna, a megjutim ukrašena sjajnim i krasnim ilustracijama u bojama, te su od neprocjenjive vrijednosti. Biblioteka sadrži takogjer i mnogobrojna djela u arapskom prijevodu elementarne (osnovne) obuke, kao i ona moderne, zapadne književnosti. Suviše, tu imaju i zbirke glavnih pariških smotra.

Ova marljiva, u islamskom duhu naobražena, tuniška mladež zaista je dobro naoružana savremenim znanstvom, te se može usporediti sa najistaknutijom zapadnom inteligencijom.

Na čelu Haldunije stoji upravni odbor od dvanaest članova, koji se redovito svake godine biraju tako, da se prijašnji članovi mogu ponovno birati. Broj sveukupnih članova udruženja do sada iznaša 463 od kojih 312-torica stanuju u Tunisu. Mali budget Haldunije, koji iznaša oko 12000 franaka, uzdržaje se članarinom, redovnom godišnjom potporom administracije Vakufa, te raznim milodarima. Sa tako slabim pomoćnim sredstvima do sada polučeni sjajni uspjesi Haldunije, dokazuju, da će ovaj zavod mnogo doprinijeti za opću prosvjetu Tunizaca. Diploma ovog visokog učilišta daje pravo prednosti u nekim državnim službama, koje su rezervirane muslimanima. Slušatelji, koji su pohagjali dvostruko predavanje Džamiez-Zejtune i Haldunije, primaju se kao činovnici u lokalnu upravu, ili po volji odabiraju slobodna zanimanja. Neki od abiturijenata ovih dvaju visokih učilišta svršili su i sveučilišne nauke u Francuskoj. Da Haldunija mogne još veće usluge činiti, treba da se preobrazi u pravo moderno islamsko sveučilište, kako je to njezin odlični predsjednik Sejjid Asram. svojim

izvještajem, podnesenim Kongresu Sjeverne Afrike 1908. god., zahtijevao.

Inače je ugled Haldunije već počeo reagirati na stari univerzitet Džamiez-Zejtune i mogao se početkom 1910. god, vidjeti rijetki prizor pravog štrajka slušatelja ove potonje, kako zahtijevaju temeljno preustrojenje njihove nastave: njihovim se zahtjevima donekle udovoljilo.

Dok se Haldunija trudi da vjersku znanost s nastavom na arapskom jeziku savremenim znanstvom upotpuni, S a d i k i j a, prosvjetno udruženje starih abslovenata zavoda Sadiki (tuniška gimnazija za muslimane) marljivo radi oko prosvjećivanja Tunizaca uopće, šireći znanost do u najniže slojeve muslimanskog pučanstva. Ujedno ovo udruženje propagiranjem francuske kulture brine se uveliko, da se tuniški podmladak u duhu Islama odgoji. U tu svrhu Sadikija u zimskom polugodištu za tunišku mladež prireguje redovne konferencije, posve praktičnog značaja. Ove konferencije, koje čine Tunišci iz odvjjetničke komore, iz osoblja sudskih tumača, muslimanske štampe, profesora gimnazije Sadiki, te francuskih advokata i profesora Carnoto-va liceja, sakupljaju po više od sto i pedeset slušatelja. Nekoje od ovih konferencija nastavljaju se u obliku uličnih predavanja na arapskom jeziku, u kojim se od naroda zahtijeva mnogo predmeta, veoma korisnog značaja, kao strukovna nauka, udruživanje megju zanatlijama itd. Tu se radi dakle podjednako, upravo demokratski za prosvjećivanje i naobrazbu muslimana bez razlike staleža, za koje se je očinski zauzela ova muslimanska elita, koja je najvećim dijelom plod Sadikije i Haldunije.

Najodličniji članovi ove tuniške obrazovane mladeži, koja potječe iz raznih redova naroda i svih krajeva zemlje, sačinjavaju tako zvanu mlado-tunišku stranku, koja je istina malobrojna, ali megju muslimanskim elementom dosta uplivna. Program rada ove mlade, islamskom kulturom naoružane, a zapadnim idejama nadahnute muslimanske inteligencije, izražuje se u člancima sedmičnog lista T u n i s i e n (Tunižac), što ga u arapskom i francuskom jeziku ureguje Sejjid Ali Bach Hamba advokat u Tunisu.

Ovi Mlado-Tnisci megjusobno su prema svojim kvalifikacijama porazdijelili razna pitanja, od kojih se taj program sastoji. Sejjid Hajrullah i Sd. Asram naročito su zaposleni oko širenja prosvjete megju pučanstvom; Sd. Bešir Safar energično se zauzima za unaprijegjenje prihoda muslimanskih privatnih vakufa; Sejjid Zauš, industrijalac i član „Društva za širenje prosvjete“ već je učinio velikih usluga muslimanskim fabrikantima i trgovcima, potpomažući ih pri organizovanju za obranu njihovih staleških interesa, dok Sd. Ali Bach Hamba energično zatražuje preustrojenje zemaljskog pravosugja. A megjutim svi zajedno poduzimlju potrebite mjere za naseljivanje isključivo uro-

gjenika na beglučka zemljišta i za obilnije primanje Tunižaca u državne službe. Uopće oni rade za materijalno podizanje i umni razvitak svoje braće po vjeri. Ovaj program muslimanske tuniške inteligencije nije u opreci sa programom države protektorata koja — nastojeći da preko svojih javnih zavoda posve praktičnom strukovnom nastavom domaćem narodu pribavi sredstva za življenje i spašavajući ga tako iz duboke bijede, — ne zanemaruje ni visoko obrazovanje svojih štitenika, koji su i od sebe jako željni naobrazbe. I sama tuniška vlada zahvalna je ovim marljivim Mlado-Tuniscima, što joj tako olakšavaju njezin prosvjetnički rad.

S francuskog: *Sabri*.

Turski Sultan — Halifa cijelog Islama. Mjesečni list za širenje Islama u Japanu „The Islamic Fraternity“ (Islamsko bratstvo), što ga čuveni Hindlija iz Bhopal-a Muhammed Bereketullah-han i Misirlija Ahmed Fazlibey na engleskom jeziku u Tokiju izdaju, unatoč neopravdanim napadajima jednog dijela engleske kršćanske štampe, u svojoj uzvišenoj zadaći sjajno napreduje, te već sada ima, kako u Japanu, tako i u stranom svijetu velik broj čitalaca. U jednom broju ovaj list, opisujući uzvišenost islamske religije, ističe potrebu za sve muslimane, da priznaju samo jednog vjerskog poglavicu, koji je carigradski Halifa, te piše još ovo:

„Islam je čisto jedna ogromna vjerska zajednica, koja se ne ograničuje samo na jedno pleme, ili na jednu rasu ljudstva; on je odregjen da koristi cijelom ljudstvu, svima sinovima Adema i svima kćerima Have, dajući im jednaka prava i iste dužnosti.

Zasjedanje Muhammeda V. na slavni prijesto osmanlijskih Turaka, za islamski je svijet era nove nade i života. Ovaj dobri vladar doista zaslužuje na slov halife svih vjernika. Vrijeme je došlo, u kojem će svi muslimani i sunnije i šiije, naći simbol jedinstva u osobi Halife cijelog Islama. Vrijeme je došlo, u kojem će vlade Turske, Perzije i Afganistana megjusobno ustanoviti jedan čvrsti blok, pripravivši se tako protiv svakoj zajedničkoj opasnosti. Mi apelujemo na vjerske i patriotske osjećaje svih muslimana, da uvide ozbiljnost položaja, te da svojim simpatijama i novčanim prinosima potpomažu Tursku i Perziju u ovim kritičnim časovima njihove povjesti... Evropejski bankiri već iz zasjede vrebaju na Tursku i Perziju, da ih dovedu u ropstvo, kako su to učinili i sa Egiptom. Na svijetu ima 300 milijona muslimana. I da svaki od njih daruje samo po jedan srebreni novac „Fondu za obranu Islama“, brzo bi se nakupila dovoljna svota, koja bi mogla Turskoj i Perziji dati sve manjkajuće im institucije, koje su im tako potrebne“. Na koncu pisac izražuje nepovjerenje prema velesilama Trojnog Sporazuma, koje imaju tako velik broj podanika muslimana i napominje značajne riječi Lorda Curzon-a, koji je rekao, da su „Turska, Perzija i Afganistan dijelovi Istoka, gdje zapad ima još da igra vrlo zamašnu ulogu“.

Vjersko-prosvjetna autonomija kineskih muslimana.

Carigradski ilmijanski list „Sebilurrešad“ u svome 49. broju od ove godine javlja, da je predstavništvo kineskih muslimana, u koje je izabrala svaka kineska provincija, gdje muslimani žive, svoje zastupnike, upravilo prije dva mjeseca memorandum republikanskoj vladi u Pekingu, u kojem traži saniranje islamskih vjersko-prosvjetnih odnošaja podijeljenjem autonomije i potpunog obezbijegjenja vjerske im slobode.

Najglavnije tražbine kineskih muslimana mogu se svesti na ovo nekoliko tačaka: Osnutak islamskog mešihata u glavnom gradu Kine Pekingu, koji će biti vrhovni forum za rješavanje islamskih vjersko-prosvjetnih odnošaja. Mešihatu će dodijeljen biti jedan alim, kao fetva emin, koji će u šerijatskim pitanjima izdavati pravne presude.

Uz mešihat će se ustanoviti jedan posebni odbor za ispitivanje šerijata, koji će ujedno biti kao savjetujući organ šejhul-islama kineskog. U središtima sviju pokrajina, gdje muslimani žive, postaviće se šerijatski suci, koje će imenovati i sa službe dizati šejhul-islam. Osim ovih glavnih tačaka ima u ovom memorandumu kineskih muslimana mnogo drugih zahtijeva, koji se odnose na uregjenje tamošnjih vakufa, na prosvjetno podizanje islamskog naroda i slično. Kako je nova republikanska kineska vlada do sad više put pokazala svoju naklonost prema tamošnjim muslimanima, koji su — osobito oni u Nankingu — znatnu ulogu igrali u državnom prevratu pretprošle godine, nadati se je, da će im i ovaj put izići u susret željama i podijeliti im vjersko-prosvjetnu autonomiju, koja će im zajamčiti slobodan razvitak i kulturni napredak u duhu uzvišene vjere — Islama.

Bugjenje svijesti muslimanskih žena. Skoro je oko 4000 turskih žena održalo u Carigradu skupštinu, na kojoj su izrečeni (u univerzitetu) mnogobrojni patriotski govori. Među njima je bila takogjer i žena generala Mahmud Muktar paše princesa Nimet. Tu se je zaključilo, da se u ime osmanlijskih žena pošalje brzogjav turskoj vojsci na bojištima, koja gine za svoju domovinu. Nadalje se izriče u ime svih islamskih žena zgražanje i ogorčenje nad nedjelima, što su ih počinili riščani u osvojenim zemljama, te se ujedno obratiše te žene na sve kraljice evropskih država, apelujući na njihov plemeniti osjećaj, da porade, kako bi se stalo u kraj onom kasapljenju ljudi na balkanskom poluostrvu.

Takogjer su muslimanke dne 15. februara opet održale drugu skupštinu, na kojoj su poslije držanih besjeda sakupljale dobrovoljne priloge za vojsku. Mnoge su skinule nakite, pa ih dale. Među ove spada i žena ministra unutrašnjih poslova, koja je cijeli ures sa sebe skinula i dala.

Književnost.

Trogodišnji književni rad lista „Gajreta“.

(Svršetak.)

Šesti je broj vrlo mršav beletristikom. Dobra je stvarca „Lafunger“ od Hazitna Muftića; ali ima više karakter poučnog prozaičnog članka, nego li lijepe pripovijesti. Hazimovi svi radovi nose taj biljeg, pa o njima dalje ne ćemo ni govoriti, jer smo gore istaknuli, da nam je u ovom pregledu namjera iznijeti ocjenu jedino čisto zabavnih radova „Gajretovih“. Inače Hazim je vrijedan prosvjetni radnik, pa mu svaka čast i hvala!

Zgodna je crtica od Reg. „Vidljive i nevidljive rane“.

Fehim u svojoj pjesničkoj prozi, ili ako hoćete u svojoj prozaičkoj pjesmi visoko se digo, „gdje glupost triumf slavi“, megju demone, pa onda na nekakovo „Gjubrište“ pao; mnogo je i ništa rekao:

Konac je! Glupost je pobijedila!

U šestom se broju svakako od sviju radova beletrističnih odvaja „Zapis“, s turskog prevedena pripovijest od Raif Nedždeta svojom vrsnoćom i literarnom ljepotom. Zabavni radovi sedmog i osmog broja (dvobroj) sastoje se sve iz samih prevoda osim jedne originalne crtice „Sestra“ od H. M., koja je veoma uspjela. Prevodi su takogjer uspjeli.

Deveti je broj prenatrpan izvještajima o godišnjem poslovanju društvenom pa je vrlo malo u nj došlo zabavnih stvari. Divne su dvije pjesme najboljeg osmanlijskog modernog pjesnika, Teufik Fikreta „Jusufova košulja“ i „Majka“, koje je u naš jezik u kićenim stihovima pretočio naš dobar poznavaoč istočne književnosti, Musa Ćazim Ćatić. Fehimova pak pjesma u prozi „Na mom ognjištu“ miriše na neke misli iz Kranjčevićeve „Ja domovinu imam*“.

U desetom broju od beletrističnih radova najljepša je Šemsuddinova pjesma „Zemlja“, jer je posve originalna njena tema, a i forma joj je vrlo dotjerana.

Karanfilagina pjesma „Kad ćeš se ženiti“, nije Bog zna od kakove vrijednosti, ali se ipak može čitati. Pjesma pak „Pod bajamom“ od — an...a ukočena je, hrapavih stihova i svojim „jecanjem u granju“ nekako podsjeća na slične motive u Dučićevoj poeziji.

U jedanaestom broju susrećemo se sa vrlo krasnom i snažnom patriotskom pjesmom od Ibrahim Edhema Džafića „Ne ostavljajmo domovinu“. Ovo je nekakav početnik, — jer nam do sad nije poznat — ali u njega ima jake pjesničke žice, pa bi šteta bilo da dalje ne nastavi, jer bi se iz njega mogao istesati dosta dobar poeta. Pjesma „Ruža i slavulj“ od Fadila Begića je skroz na skroz početnička stvar.

Lijepa je od magjarskog pisca, Mavre Jokaja prevedena humoreska „Ja bih to mogao biti“ i Karanfilagina pjesma „Kroz aleje“, koja je puna čežnjom obojenih tonova, šuštanja lišća s lipa, breza, vrba i kestenova i mirisa šarolikih cvjetova. Nijesu li ugodni i milozvučni ovi stihovi:

Stupao bih s tobom, moja željo živa,
Kojoj srce ljubav nikad ne otkriva,
Kroz cvjetna polja i mirisne luge,
Pokraj šumne rjeke, kroz aleje duge...

„Jesenskoj idili“ od Šemsuddina Sarajlića takogjer nema nikakvog prigovora, samo što je malko nategnuta.

U završnom dvanaestom broju prvog godišta reformiranog „Gajreta“ vrijedno je na prvom mjestu spomenuti Sarajličevu pjesmu „Ko bi mog'o“ i Karanfilaginu pjesmu „Zavidim ti“. Lijepa je crtica „Ispravak“ od N. P., a nije baš loša ni „Vrijedna žena“ od A...

Pjesma „Ah, ja ljubim!...“ od A... bolje bi bilo da je poslana na adresu autorove ljubavnice.

Od početka druge godine (IV. god.) reformirani je „Gajret“ počeo izlaziti u petnaest dana. Ovo godište je raznolikim gradivom znatno bogatije od prvog, jer je na njemu počelo suragjivati i više onih naših književnika, koji su se držali do tada u pasivnosti. U početnom broju ovog godišta nailazimo na prevedenu pjesmu Teufik Fikretovu „Na groblju“, koja je puna filozofije intimnog pesimizma kao i sve pjesme „Razbijenih gusala“ ovog najboljeg osmanlijskog moderniste. Od originalnih pjesama ističe se osobito ljepotom dikcije i kompozicijom čarobnih boja pjesma našeg Ćazima „Ja sam vjerni rob ljepote“. Osobito je lijepa takogjer Šemsuddinova rodoljubna pjesma „Probudila se...“, koja je u srcu pjesnikovu duboko proćućena i onda izlivena u magičkim stihovima na hartiju. Koliko je Ćazim pjesnik fantazije, toliko je Šemsuddin pjesnik srca; prvi je slikar, a drugi je kipar, koji vlastita čuvstva utjelovljuje u kipove, koji puno govore.

Ugodno bi se čitala pjesma od Fadila Kurtagića „Sniježnim alejama“, da nije prenatrpana suvišnim i nezgrapnim poredbama.

Ta zar nije nenaravna komparacija ova:

----- _ Kao što pitija
S rubni Vam usana osmjeh me tješio.

Fadil je megjutim kasnije — kao što ćemo vidjeti — tu pogrešku shvatio, pa je izbjegavao ovakove neprirodne ornance u svojim pjesmama, koje su nam veoma simpatične.

Pjesma „Noćni akordi“, od Fehima Nedžatije ima u sebi mrvicak poezije; ali joj je ritam nekako suhoparan, opor.

Najbolja stvarca u ovom broju bez sumnje je Sarajlićeva pripovijest „Danica je čekala mjeseca“, koja prolazi kasnije kroz nekoliko brojeva, a u kojoj je autor pokazao zaista široku spremu u psihološkom analiziranju duša i veliku vještinu u opisivanju prirode, pa napokon poznavanje sviju nuanca ljepota i blagoglasja našeg jezika.

Pjesma u prozi „Panem et circenses“ nema ništa pjesničkog.

Iznimno moramo ovdje spomenuti megju beletrističnim radovima „Biografiju Ebu-Ali-Ibni Sina-a“ od nekakova Firuza Fočanina. To nije ni nalik na kakovu biografiju, koja bi nam bar u miniaturi mogla prikazati život, rad i djela ovog velikog islamskog filozofa, o kojem bi se dale čitave knjige napisati. Fočanin nam u ovom člančiću od jednog stupca pruža o Ibni Sinau samo ono, što skoro svaki iole obrazovan čovjek zna; s toga — kad ni sam nema šireg poznavanja Ibni Sina-a i njegovih djela — nije trebao ni mrčiti papira, jer ovom „biografijom“ je samo omalovažio toga velikog čovjeka i njegova besmrtna djela.

U drugom i trećem broju ovog godišta vrlo nam se svigja pjesma „Složimo se...“ od Ibrahim Edhema Džafića, o kojem smo gore rekli, da imade lijepe pjesničke žice. I zaista Džafić ovom već pjesmom pokazuje neki napredak i evoluciju, u radu, jer je ona od one, što smo ju u prvom reformiranom godištu spomenuli, bolja i mislima i formom. Krasne su stvari Teufik Fikretova pjesma „Ribari“ i pozorišna sličica „Seha i Pervin“ u Ćazimovu prevodu, a dosta je simpatična i Vahidina originalna pjesmica „Zora“, jer je — vidi se — potekla sa vrlo tankočutna i plemenita srca ženskog. Ugodno se čita ruska humoreska „U redakciji“, od Miasnjickog. „Venus“, pjesma od M. Ć. Ćatića, kao i „Alkemičar“ od Fehima Nedžatije prilično su uspjele, samo nam se čini, da prva odiše malo višom slobodom u moralnom pogledu. Spomenimo od gradiva tih brojeva još pjesmu Karanfilaginu „U proljeće“, koja je dosta nježna i čuvstvena, a ostalo je gradivo ispod svake kritike.

Četvrti broj ovog godišta pun je više svega, nego li valjanih beletrističnih radova, izuzam samo Teufik Fikretovu „Jesensku vilu“ i čuvstvenu pjesmu „Dogju časi“ od Šefike Nesterin Bjelevac, koja ima slatku dikciju i milozučan ritam poput kucanja nježnog ženskog srca, kao što je kod Šefike, koja „očekuje časak jedan — nova zora da zarudi“, zora narodne nam prosvjete, čiji će dionici biti i naše zapuštene sestre.

Peti broj sadržava od prilično valjanih zabavnih književnih radova samo Muhamedovu pjesmu „Ruže su nam svehle“ i Šefikinu crticu „Zalog“, koja ima jakog efekta na dušu čitaoca. Ćazimova pjesma „Moj ljubav“ mislima je lijepa i ugodna; ali oblikom je — osobito u završnim stihovima — vrlo nategnuta i hrapava, što je rijetkost kod Ćazimovih pjesama, koje su općenito uzevši glatke i milozvučne.

U šestom broju pjesma od Muhameda „Ah lijepo čedo milo!..“ suhoparna je i malokrvna kao i „ono čedo“ koje se u njoj opjeva; isto tako i pjesma „Pramaljeću“ od Mustafe Kezmana. Ćazimov Jesenski plač“ pun je boja, nuanca i opojne muzike jesenskih melanholičnih dana. Gačaninova pjesma „Kad“ ima u sebi nešto poezije, a pripovijest „Pokraj Drine“ od Hafiza R., koja se u sedmom broju svršava, pokazuje, da njen autor ima dosta dara i smisla za lijepu knjigu, pa bi se moglo od njega po vremenu nadati i boljim literarnim radovima, ako ustraje i svoju sposobnost više dotjera, čitajući bolje naše književnike kao Gjalskog, Novaka, Tomića, Kozarca, Kunčića i druge.

Sedmi broj ukrašuje zbirka Ćazimovih pjesama „iz ciklusa religioznih soneta“, onda Muhamedova pjesma „O, da mi je!..“ Drugi radovi sastoje se samo od znanstveno — poučnih članaka, koji ne spadaju u okvir ovog pregleda.

U osmom broju izišle su Ćatićeve „Ljubavne melodije“, koje su opojne kao i oni zamamni glazbeni akordi, što ih njegova Nigjar izvija na glasoviru ispod svojih majušnih alabastar — prstića.

Muhamedova pjesma „April“ oporo se čita, ritam joj je ukočen i nepravilan; inače ima u njoj lijepih boja i tonova.

Hatidžina pjesma „Ti si“ sto puta je prožvakana proza, a isto tako i pjesma „Raziji“ od Hafiza R.

Slabo je uspio i prevod u prozi Teufik Fikretove pjesme „Bolesno dijete“; prama ljepoti originala upravo banalan.

Deveti broj donosi sonet „Vili pjesme“ od F. Nedžatije, koji svojim završnim stihom:

A ona pjesme najljepše mi daje...

nekako preveć miriši po Teufik Fikretovoj „Vili pjesme“, koja je u osmom godištu „Behara“ izašla.

Lijepo je Sarajlić započeo i dovršio svoju pjesmu „Ko harfa sam razbijena“, ali je već u trećoj kitici prešao na prozaičan momenat:

Radio sam za svoj narod,
Trudio se pomoći ga...

pa cjelina pjesme gubi jedinstvenost i harmoniju poetičkih ljepota.

„Sličica“ „Trčivoda“ nije nikakva literarna stvar, a „Ljubavne iskrice“ od merhm Adila Galijaševića početničke su, ali veoma nježne i jake pointe, pa odaju lijep autorov dar, koji bi se bez sumnje valjano razvio, da je rahmetli Adil poživio.

Karanfilagine pjesme „Cvijeće“ imaju kolorit narodne poezije, a nježne su i mirisave kao pravo šumsko cvijeće.

Deseti je broj dosta dobro uređen.

Sonet „Pjesniku“ od F. Nedžatije, s turskog prevedena crtica „Spava li mati?“, onda prevedena

manja pripovijest od Ernesta Despera i Čazimova pjesma „Kao što ljubice cvatu? — sve su to lijepe i zanimive beletristične radnje, koje bi se mogle iznijeti i u boljem književnom listu.

Jedanaesti broj je veoma mršav. Pjesma „Sjećanje“ od Gondžeta nema ništa nova ni u formi ni u mislima, a nije mnogo bolja ni Sarajlićeva pjesma „Slomljeno srce“, a puna je očajnog pesimizma i skepse, koja dosaguje. Mora, da je Sarajlić tu pjesmu davno spjevao, pa je tek kasnije „Gajretu“ dao, jer ona se ne da ni iz daleka usporediti s njegovom poezijom, koja je vrlo bogata različitošću tema, lijepim mislima, figurama a kadkad i krasnim slikama.

Izedinova crtica „Vodonoša“ je nategnuta, suhoparna; sujet joj svagdašnji, koji je sto put do sad opisan.

Uspjela je Gazanferova pjesma „Vox“ dosta, samo joj oblik nije najbolje dotjeran, dikcija joj nije poetična.

U dvanaestom broju vrijedne su spomena od izvornih, radova pjesme „Pred očinskim domom“ od Čazima i „Ja snatrih“ od Fadila Kurtagića. Simpatična je i pripovijest „Zanemareno blago“ od Hafiza R., koji se — kako nam se čini — sve više razvija i napreduje u književnom radu. U ovom je broju počela izlaziti u prevodu Šemsuddina Sarajlića drama najvećeg osmanlijskog pjesnika, Abdul-Hak Hamid beja, „Kći Indije“ (Duhturi hindu), koja se proteže do 24 broja; ali — na žalost — nije dovršena, ne znamo, s kojih razloga. Sarajlić je nastojao, da što vjernije prevede ovo remek — djelo istočne lijepe knjige; ali kraj svega toga nastojanja nije mogao u naš jezik pretočiti sve one zamamne ljepote, sve one čarobne boje i magičke slike, koje je autor izlio sa svog pera u turskom jeziku. Ali Sarajlića ne smijemo zato osugjivati, jer kod nas — uvjereni smo — nema nikog, ko bi to mogao učiniti.

U trinaestom i četrnaestom broju (dvobroj) jedri su i puni zdrave poezije „Proljetni soneti“ od Čazima Čatića, a ugodno se čitaju i „Dva pisma“ od Hafiza R. — Lijep je i zanimiv i prevod s francuskoga „U balonu“ od M. Levela i pjesma Karanfilagina „Na postelji“, a ostali radovi sastoje se iz samih sitnica, koje nemaju nikakove literarne vrijednosti.

Petnaesti i šesnaesti broj prava je golotinja u pogledu beletrističkog gradiva izuzam pjesmu „Ljubavni akordi“ od Čazima i „Spleen“ od Kurtagića Fadila.

Sedamnaesti pak broj nema ni jedne zabavne književne stvarce, koja bi nas zainteresovala i ugodila našem estetskom ukusu.

U osamnaestom broju izišle su samo dvije stvari, koje su vrijedne, da se spomenu. To je prevedena Sulejman Nazifova pjesma „Um i objava“, koja je puna dubokih misli i filozofije, te Halid Zijaova pripovijest „Pošljedna djeca“ u prevodu G. Risa. (Glihora Ružica, učitelja srpske gimnazije u Skoplju?)

Devetnaesti broj je okićen s ciklusom divnih Teufik Fikretovih pjesama „Iz razbijenih gusala“ i prijatnom humoreskom „O berberima“ od Mark Twaina. Hamzine dvije pjesme „Ljubavi nema“ i „Sjećaj li se“ imaju u sebi više svega, nego zdrave i snažne poezije, a Sadijina crtica — pjesma u prozi, šta li je? — „Kod zadnjeg oproštaja“ pravi je književni galimatijaš.

Tople su, čuvstvene i intimne pjesme „Pusto polje“ od Karanfilage i „Noć caruje“ od Sarajlića.

Od dvadesetog i dvadeset i prvog broja spomenućemo samo „Boje i mirise“, nekoliko turskih prevoda, Sarajlićevu pjesmu „O kako je tužan jesenski dan!..“, čije nas sentimentalne boje upravo opijaju i u ekstazu uznose i Karanfilaginu „Ostavljena“, pjesmu, koja je takogjer prevučena drhtavim velom otmene sentimentalnosti i tuge.

U dvadeset i drugom broju lijepa je samo pjesma „Gdje si?..“; inače svo ostalo gradivo — šuć muć, pa za plot.

Napokon u završnom broju (23. i 24.), tiskana su „Tri gazela“ od Čazima Čatića kakovih je, u našoj književnosti rijetko naći, onda s turskog prevedena pripovijest „Pismo jednog umrlog“ od Jakup Kadrije, modernog osmanlijskog pisca.

Kad još spomenemo „Noćnu sliku“ od F. Nedžatije, onda smo naveli sve zabavne književne radove od drugod godišta reformiranog „Gajreta“.

Treće godište nije ništa bolje od dvaju prvih po kvaliteti svog gradiva, a izišlo je — kao i prvo — u svemu u dvanaest brojeva.

Rahmetli Osman Gjikić uredio je od tog godišta samo tri broja, a ostale brojeve današnji poslovgia društveni, Avdija Sumbul, koji i danas list ureguje.

U prvom broju ovog godišta lijepa je samo Karanfilagina pjesma „Vijenac“ i Mark Twainova humoreska „Posjeta jednog intervjujera. Od drugog i trećeg broja nema ništa, da se spomene osim pjesme „Silhouetta“ od Fadila Kurtagića i crtice „U službi“ od A. Hifzi Bjelevca.

Četvrti broj je posvećen rahmetli Osmanu Gjikiću. U njemu ima vrlo krasna pjesmica od Osmanove sestre Hatidže, u kojoj je ona u toplim verzovima izlila sav bol i tugu svoje sestrinske duše nad smrću svog brata. „Mojoj dragoj“ od Abdulaha, „Iz zveke sindžira“ od I. Sarića i „Na pragu života“ od M. Hadžića — sve su početničke stvari, koje su morale u koš doći.

Peti i šesti broj donio je krasnu kraću pripovijest „Problematično popodne“ od Bjelevca i dvije vrlo uspjele pjesme Fadilove „Statua“ i „Mi“, koje su mogle ući i u zagrebački „Savremenik“ po našem mišljenju.

U sedmom i osmom broju ističe se svojom vrijednošću samo „Azema“ pjesnička pripovijest od Šefike Nesterin Bjelevac i Osmanov „Derviš“, inače su

druge sve zabavne radnje bez ikakve literarne vrijednosti, osim francuske prevedene pripovijesti „Čovjek sa zmijama" od Asafa.

Deseti i jedanesti broj (dvobroj) donosi zanimiv prijevod „Zaboravljene ljubavne riječi" od Katule Mendesa i krasnu Sulejman Nesibovu pjesmu, „K istini".

Završni broj (12) ima lijepu Fadilovu pjesmu „Jesenska pjesma", Ahmed Hikmetovu pripovijest „Zagonetno je srce ljudsko" i pripovijest „Na kraju" od A. Hifzije Bjelevca. Inače svi drugi beletristični radovi ovog broja — prosta su bljuvotina. Time smo eto iznijeli tačan pregled i objektivan sud o „Gajretovim" trogodišnjim beletrističnim radovima, pa se prema tome može zaključiti da se svi ti uspjeli i ljepši radovi mogu svesti samo na nekoliko pisaca, koji su prije na „Beharu" saragjivali, kao što su Sarajlić, Čatić, Kurtagić, Ata Nerćes, Bjelevac i još nekoliko njih.

Listak „Gajretov" je kroz sve tri godine bio mršav; u jedinoj rubrici „O zdravlju" izišlo je nekoliko lijepih i po narod korisnih članaka i nekoliko stvarčica o nacionalnoj ekonomiji. To je sve,

Moramo ovdje — makar to ne spadalo u okvir ovog pregleda — još spomenuti, da je u posljedno vrijeme pristupio bio „Gajretu" kao suradnik i naš najbolji i najproduktivniji pisac Osman Nuri Hadžić i počeo iznositi svoje novo veliko djelo „Kulturna povijest Islama" ali je — kako smo obaviješteni — taj svoj rad opet povukao, zbog toga, što „Gajret" pretežnim dijelom donosi radove tiskane ćirilicom, koja je do sad bila zaprekom, da na ovom listu suragjuju naši stariji i istaknutiji književnici. Uz Hadžića su se od daljnjeg suragjivanja na „Gajretu" s istog razloga povukli skoro i svi dosadanji njegovi bolji suradnici kao Sarajlić, Kurtagić, Bjelevac i drugi.

U najnovije se pak vrijeme proti uredništvu toga lista dižu mnogi prigovori: prigovara mu se, što unášanjem ćirilice kao simbola srpstva tendenciozno preko „Gajreta" postavlja društvo na neko stranačko stanovište.

S toga i mnogi pretplatnici „Gajretovi" (iz samog Stoca oko 200) vraćaju list i odustaju od pretplate.

To je vrlo nezdrava i hrgjava pojava u našem prosvjetnom životu, a služi samo na užtrb ne samog lista, nego i društva, koje troši toliki novac na njegovo izdavanje.

Ne znamo, ali nam se čini, da je „Gajretov" odbor suglasan s redakcijom, da se list tiska ćirilicom, jer baš o volji odbora ovisi, kakovim će se pismenima društveno glasilo štampati.

To nije lijepo! Mi bi smo u „Gajretu" morali biti samo muslimani, a na tom je temelju ljetos — da ne bude trvenja — i kompromis na skupštini sklopljen i dana časna riječ, da će se jedinstveno i složno raditi. Tako bi moralo biti i odbor bi trebao biti nepristran i popustljiv u onom, što zahtijevaju pretplat-

nici i suradnici, o čijoj pretplati i radu ovisi opstanak lista, a to je i u interesu društvene ideje, koju je imalo pred očima, kad je list pokrenulo.

Na koncu nam je još ovdje izraziti svoje nego dovanje, što neki stranačkom strašću zasljepljeni ljudi putem štampe izriču neobjektivnu kritiku o nekim radovima u „Gajretu", koji svojom kakvoćom ne zaslužuju takove kritike. Tako je na pr. nekakav Mustafa Stršljen valjda prije petnaest dana napisao u „Hrv. Dnevniku" prikaz posljednog „Gajretova" dvobroja, u kojem nepravedno napada na radove Osmana Gjikića i A. H. Bjelevca i trpa ih pod istu kapu s Ismetom Sarićem, verzifikatorom banalnih stihova „Iz zveke sindžira".

Ta merhum je Osman — a to se mora priznati — jedan od boljih naših pjesnika po vrsnoći i kvantum svojih radova, pa mi ne možemo nikako shvatiti, kako je taj „Dnevnikov" kritičar mogao njegovu onu lijepu pjesmu nazvati kobasicom, tim više nam to ne ide u pamet, što je ta pjesma skroz religioznog sadržaja. — Valjda je to za to, što se je merhum Osman osjećao nacionalno Srbinom, pa kritičar nije htio, da objektivan bude.

Bjelevac je opet jedan od naših mlagjih marljivih radenika književnih, a koliko se sjećamo, i kritika se je o njemu povoljno izrazila, kad je izdao svoje „Sličice i profile" jedina „Bosanska vila" tada je nepovoljan sud dala o toj Rezakovoj knjizi i to samo s toga, što nije štampana ćirilicom i što preveć miriše „hrvatštinom". Dakle nije lijepo neobjektivan biti i bez razloga osugjivati valjane literarne radnike, kojih mi trebamo, jer nepravedan oštar sud ubija volju i mara volje i mara ima mnogo kod našeg Bjelevca, od kojeg se još mnogim lijepim radovima možemo nadati. Mustafi bi poručili, da se drži one Ekremove :

M u n e k i d a d i l o l m a l i ! . .

H. J.

Muslimanska žena. (El-mer'etul-muslime.) Redakcija našeg lista odlučila je od početka naredne naše godine (1. juna 1913.) iznositi u prevodu ovo glasovito naučno djelo učenog arapskog pisca, Muhamed Ferid bega Vedždije, koje je prije godinu—dvije štampano u Kairu, a u kojem se znanstveno i kritički raspravlja o ženskom pitanju uopće s primjenom na položaj muslimanske žene, što joj ga je šeriat odredio.

Nadamo se, da će ovu nakanu naše redakcije radosno pozdraviti svi „Biserovi" čitatelji i čitateljice tim prije, što ovo djelo govori o tako važnoj temi, koja je aktuelna i po naš socialno-kulturni razvitak, i što će u n emu naći mnogo zdrave i poučne lektire, koja će im proširiti horizont naobrazbe, upoznavajući ih s položajem žene u Islamu i istiskujući one grdne predrasude, koje su o njemu vladale — osobito megju našim suplemenicima katoličke i pravoslavne

Da pružimo našim čitateljima i čitateljicama bar kratku sliku sadržaja ovog skupocjenog djela Vedždijina, mi ćemo sada ovdje navesti poglavlja, na koje ga je autor razdijelio.

Poslije oduljeg predgovora (deset stranica) u prvom se poglavlju govori uopće o ženi i njenoj definiciji. Drugo poglavlje prikazuje nam prirodne dužnosti žene, a u trećem pisac potanko raščinja pitanje, da li je žena fizički i duševno ravna muškarcu.

U četvrtom se poglavlju dokazuje nepobitnim argumentima potreba, da žena stoji pod zaštitom muškarca, te se nabrajaju koristi i dobre posljedice te zaštite; u petom se pak poglavlju svestrano i pituje i riješava problem, da li je žena sposobna, da s muškarcem sudioništva u vanjskim (izvanobiteljskim) odnošajima, a u šestom opet analizuje se pitanje, ima li išta u prirodi žene, što bi dokazalo, da bi ona mogla obavljati poslove, koje muškarci obavljaju.

Sedmo poglavlje govori o tom, da li se žena treba klonuti kontakta s muškarcima; u devetom se analizuje pitanje, je li pokrivalo islamske žene znak ropstva i podvrženosti, ili je zaštitnik njene slobode, a deseto pak poglavlje raspravlja o tom, da li je pokrivalo zapreka, da se žena oplemeni i usavrši.

Jedanaesto poglavlje raščinja problem, da li treba ženu otkriti, dvanaesto, da li su oplemenjene i savršene žene na zapadu, u središtu čisto materijalne kulture.

Napokon u trinaestom se poglavlju raspravlja o pitanju, kakav bi način odgoja bio prikladan, da se stanje naše žene poboljša i uredi.

Ova knjiga ima 165 stranica 8°, a autor se je pri njezinu pisanju mnogo služio evropskim učenim piscima i mnoge svoje tvrdnje argumentirao njihovim riječima.

Još jednom napominjemo, da se čvrsto nadamo, da će našu nakanu o prevogjenju ovog glasovitog Vedždijina djela svi naši čitaoci s veseljem pozdraviti.

Kulturne bilješke.

Džemalov vaz u Carevoj džamiji. Dana 14 pr. mj u petak poslije podne držao je na zamolbu općinstva pred punom džamijom slušalaca naš veleučeni i opće priznati alim H. M. Džemaluddin ef. Čaušević vaz sa svrhom, da upozori prisutne, kako Kur-ani-azimuššan preporučuje bratstvo, slogu i jedinstvo, kako u vjerovanju tako i u poslovanju, te je uzeo za temu ajet iz surei-bekare: „Ve enfiku fi sebilillah i ve la tulku bi ejdikjum ilettehlukjeti...” — „O muslimani! Pokazujte požrtvovnost za spas muslimana; ne bacajte sami sebe u propast; budite dobri i dobro činite, jer Bog ljubi dobročinitelje!” Onda je ovdje tumačio „infak” — požrtvovnost, te je pri tom naglasio: ako jedan narod ne bude požrtvovan, da ne može kao cjelina ni živjeti ni opstojati, već mora propasti. Ovdje je naročito istakao, kako je za opstanak

islam. cjeline nužno imati mektebe, medrese, škole, sirotišta i druge zavode, koji služe za jedinstven uzgoj, pomoću kojega se može ta cjelina usavršavati i lakše dolaziti do zajedničkog uzvišenog cilja. Još je rekao: Mi, kao muslimani, ako se ne pokažemo požrtvovni za uzgoj svoje mladeži, nego je prepustimo, da je neko drugi uzgaja u drugom pravcu nego li po uzvišenom islamu, onda smo sami sebe strmoglavili u propast. „Tehlukju” je protumačio na dva načina: prvo je „škrtost”, koja prouzrokuje propast jedne cjeline, a drugo je „razdor”, koji takogjer uništava svaku zajedničku sreću. Opisivajući ovu vrst „tehluke” t. j. razdor, naveo je, da laž, kleveta i potvora jesu od najvažnijih razloga razdora. Za to su jedni mufessiri protumačili riječ: „ve ahsinu”, koja ima prvobitno značenje „uljepšajte” i dobro činite”, pri čemu su uzeli: uljepšajte vaš ahlak, vaše ponašanje prema Bogu i megjusobno! Narod, koji je lijepa ahlaka, vrle čudi i moralan, narod je najsretniji. U njega nema laži, klevete i t. d. Za to je naš pejgamber, kad su ga pitali: „Šta je islam? Ja resulallah!” odgovorio: „E-l-islam hušnul-hulki!” t. j. islam je lijep ahlak. A kad su ga zapitali: „U čemu se sastoji lijep ahlak?” odgovorio je: „Lijep ahlak se sastoji: 1. ako se ko razljuti na te i okrene glavu od tebe, da se pomiriš s njim (en tesile men katakje); 1. da daruješ i potpomogneš onoga, koji tebi odmaže (ve tutije men haremeke); 3. da oprostiš svakom onome, ko ti nanese štetu ili ti nasilje učini (ve ta'fu an men zalemekje)”. Ovo su pravila, pomoću kojih čovjek dolazi do lijepa ahlaka, za koji je sam pejgamber kazao, da je poslat, da ga usavrši (buistu li utemmime mekjarimel-ahlaki).

Razloživši, da je razdor najgore opasan po islam. zajednicu — od kojeg nas odvraća i Bog i pejgamber, kako se vidi iz citiranog ajeta i hadisa — naveo je drugi ajet, koji to još jače rasvjetljava: „Ve etiullahe ve resulehu, ve la tenazeu fetefšelu ve tezhebe rihukjum vasbiru.. / što znači: Muslimani! Pokoravajte se Bogu i pejgamberu, a nemojte se svagjati, jer ćete oslabiti, nestaće vašeg vjetra, vaše snage; budite strpljivi, jer je zaista Bog sa onima, koji su strpljivi!” Iz ovog ajeta jasno proizlazi, da mi muslimani trebamo — ako hoćemo svoju sreću i ovog i onog svijeta — da se ravnamo po Božijoj zapovijedi i njegova poslanika, pa da ne puštamo megju se ništa, što bi nas moglo zavaditi, a po tom i oslabiti: „Munazea” — svagja pokugjena je po islamu kao i sve ono, što do svagje dovodi. Za to u islamu ne smije biti strančarenja, koje bi prouzrokovalo nazadovanje u glavnom cilju. U islamu ne smije biti razlog za razdor to, što je jedan dio muslimana Arapi, Turci, Perzijanci, Bosanci, Rusi itd. jer islam ne cijeni ljude po narodnosti, nego po obdržavanju islam, propisa. To jasno stoji u surei-hudžuratu u jednom ajetu, gdje Bog veli: „O ljudi! Mi smo vas stvorili od jednog oca i majke i učinili vas raznim

narodima, da se megjusobno spoznajete; ali najpribraniji od vas kod Boga jest onaj, koji se Boga boji".

Vidite, šeref i čast nije po narodnosti i plemstvu, nego po izeršivanju Božijih zapovijedi. U islamu je jednak i Arap i Nearap i za to islam propisuje, da ne smiju služiti za razdor razni nazivi i plemena, niti se smije zapostavljati cilj zajednice pred trvenjima za plemenske pripadnosti i nazive, jer Bog dž. opet kaže: „Svi oni, koji vjeruju u Boga i njegova poslanika, jesu braća". Dakle, kao braća trebamo živjeti, i jedan drugog potpomagati, a ne smijemo kazati: „Šta je nama stalo za onim muslimanima u Kineskoj ili Francuskoj?!" Mi smo dužni za njih se zauzimati, a takogjer i oni su dužni za nas. Ovdje se ne smije gledati na jezik i narodnost, jer su oni muslimani, a i mi muslimani — i kao takvi moramo jedan drugome štit biti, jedan drugome dobro željeti, jedan drugog potpomagati — kratko rečeno: vjerska veza mora biti nada svim vezama, mora biti najjača!

Hvala Bogu, to se i osjeća. Mi danas vidimo, da naša braća u raznim krajevima svijeta osjećaju jedan za drugog; primjerice: Kad je došla turska lagja „Hamidija" u misirsku luku Skenderiju, pa zatražila, da joj se dadne potrebna količina ugljena, i kad su htjeli, da joj se to ne dadne, — tamošnji musl. stanovnici, koji ne poznaju turskoga jezika, niti imaju kakve druge veze nego samo vjersku — pohrlili su na stotine i hiljade prama turskoj lagji i svaki je donio onoliko uglja, koliko se nalazilo kod njegove kuće. To je prisililo misirsku vladu, da je izjavila, da će potrebni ćumur za „Hamidiju" izdati u Suvejšu. Narod je i tamo letio željeznicama i drugim putevima, da se osvjedoči, hoće li turska lagja dobiti potrebnu opskrbu. — To su znaci islam. veze, koji hvala Bogu ni u nas ne manjkaju. I mi u našoj domovini, ako ništa drugo, bar kupljenjem iane za „Hilali-Ahmer" pokazujemo, da nam je najsvetija veza — islamska vjerska sveza i zajednica.

Protumačivši još jedanput ponovno ajet s početka, osvrnuo se posebno na izreku „fi sebilillah" — „Božiji put" i naglasio je, da sve, što se daje u islamske dobrotvorne svrhe, to je Božiji put — u ime Boga. Mufessiri su protumačili „fi sebilillah" borbom sa neprijateljem. Borba, kako može biti fizičkom snagom, tako može i mehkom, naročito ondje, gdje nije moguće džanom doprinijeti žrtvu uzvišenim vjerskim pozivima. — Po tom je naglasio, da su naša braća muslimani na bliskom istoku u velikoj nevolji, pa smo dužni doprinijeti za njih koliko možemo. Megjutim naši glavni gradovi Sarajevo i Mostar i neka druga mjesta pokazali su se požrtvovnim za nevolje muslimana na bliskom istoku prema svojim islam. osjećajima, na čemu neka im je neizmijerna hvala! A i našu upravu ide priznanje, što je izašla najvećom voljom u susret onim bijednicima, koji — izgubivši tamo svoje ognjište i krov iznad glave — povraćaju se ovamo, da na

bosanskom tlu nagju zaštite. — Mi moramo zahvaliti Bogu na našem stanju, kad njihovo uzmemo pred oči... Na koncu je zamolio prisutne, neka porade u svom dohvatuu za pružanje i davanje pomoći onima, koji je nužno trebaju, a iz onih čistih pobuda, koje nas vežu u jednu cjelinu. Šemsuddin.

P R A V I L A

Udruženja bosansko-hercegovečke ilmijje. (Bosna ve herceg džemijjeti ilmijjesi).

(Nastavak.)

§ 43.

Članovi redakcionog odbora u svrhu obavljanja istaknutih dužnosti držeće redovno u hefti (sedmici) po jednu sjednicu pod predsjedanjem glavnog urednika.

Ni jedan se rukopis ne može dati u štampu, dok ne progje kroz ovu sjednicu. U slučaju da bi se članovi redakcionog odbora u pogledu štampanja kojeg rukopisa u mišljenju razilazili i ni na kakav se način ne mogli složiti, dotični će se rukopis podnijeti glavnom odboru, da on o tom odluči.

§ 44.

Glavni urednik specialno ima ove dužnosti :

1. Da saziva članove redakcionog odbora u sjednice svake sedmice, a u slučaju potrebe i češće;
2. da odregjuje dnevni red za sjednice;
3. da prima i podnosi članovima redakcionog odbora rukopise na pregled i ocjenu;
4. da vodi brigu oko štampanja lista, a naročito da pazi na tehničku izradu njegovu;
5. da piše članke i da prikuplja što veći broj spremnijih suradnika za list;
6. da sam drži reviziju svakog tabaka i da pazi na čistoću sloga;
7. da sve primljene rukopise i povjerene mu tajne čuva pod svojom odgovornošću;
8. da ovjerovljava štamparski račun za isplatu svake sveske;
9. da svojim drugovima sklapa račune i troškove oko uređivanja lista i da ih podnosi glavnom odboru na potvrdu i odobrenje.

§ 45.

Odgovorni urednik napose ima ove dužnosti:

1. Da vodi korekturu lista;
2. da sprema vijesti o kretanju ilmijje i udruženja;
3. da prati rad vakufsko-mearifskih autonomnih vlasti i da rezultat rada donosi u društvenom listu, naročito onaj dio rada i riješavanja, koji se odnosi na vjersku prosvjetu i ilmiju;
4. da stoji u prepisci sa izaslanicima u vakufsko-mearifskim autonomnim tijelima o svemu, što bi se odnosilo na interese ilmijje;

5. da piše članke za list;
6. da zapisuje u naročitu knjigu riješenja i odluke članova redakcionog odbora.

§ 46.

Dužnosti administratora jesu napose:

1. Voditi svu administraciju oko lista;
2. otpremati i razasijati list pretplatnicima;
3. izragjivati svu prepisku oko lista, primati i potpisivati pisma, čuvati arhiv i knjižnicu i spremati izvještaj za skupštinu;
4. pisati kraće bilješke, pratiti i donositi važnije vijesti iz islamskog svijeta, naročito one, koje se odnose na kulturni razvoj i vjersku prosvjetu.

§ 47.

Plaća urednika kao i drugog osoblja oko lista odregjuje glavna skupština na predlog glavnog odbora.

X.

Pododbori.

§ 48.

Kad u jednom kotaru najmanje bude trideset redovitih članova, onda oni izmegju sebe biraju pododbor od šest lica i to: predsjednika, tajnika, blagajnika i trojicu bez naročite funkcije. A pri osnivanju pododbora radiće se u smislu ustanova zakone o društvima za Bosnu i Hercegovinu (§§ 4.-9). Mandat pododbora traje jednu godinu.

§ 49.

Pododbor vrši ove poslove:

1. Upisuje nove članove, a njihova imena i boravišta saopštava glavnom odboru;
2. pobire članarine i darove društva, pa ih šalje glavnom odboru svaki mjesec;
3. sazivlje podoborske skupštine, spravlja izvješće, priprema predloge i odregjuje dnevni red za njih;
4. vodi brigu o napretku društva u svom kotaru;
5. izvješćuje glavni odbor o svim društvenim poslovima svoga kotara;
6. izvršuje zaključke glavnog odbora i svojih skupština;
7. bdije nad vjersko-moralnim prilikama islamskog milleta u svome području, prati u svome okrugu sve pojave, pokrete i pitanja, koja spadaju u zadatak društva, o njima donosi svoje zaključke, odnosno stavlja potrebite predloge o tome u podoborskoj skupštini, pa ih eventualno dostavlja i glavnom odboru;

8. radi na tome, da vlada sloga i ljubav megju mjesnim muslimanima, a naročito megju iluzijom i islamshim narodom dotičnih okruga,

§ 50.

Predsjeenik pododbora zastupa društvo prema svom djelokrugu u javnosti i kod mjesne vlasti, saziva podoborske sjednice i skupštine i predsjedava im, potpisuje sve isprave, koje spadaju u djelokrug pododbora.

(Svršice se.)

Poruke i odgovori uredništva.

Š u S. — Osobito nas veseli, da ćeš „Lejlu i Medžnuna“ prevesti za drugo godišće našeg lista. To je jedan biser stare istočne književnosti, koji je i kod nas toliko spominjan. Za požaliti je, što već davno nije pretočen u naš jezik. Jer — makar da je to fantastična istočna priča — za nas dobro dolazi kao primjer uzbudljive književnosti, koju mi u svom prvom razvoju moramo slijediti. — Mahsus selam.

Derviš ef. Plevljak u Goraždi. Najljepša hvala Vama, Muhamed ef. Hadžiosmanoviću i Smail ef. Kukavici na požrtvornosti i zauzimanju oko proširenja i napretka „Biserova“. Ali pošto vlasnik našega lista ne dozvoljava, da „Biser“ prima ikakove novčane darove, to Vas molimo, da nam javite, kome bi tamošnjem siromašnom gjaku, zanačiji ili radniku slali „Biser“ za Vaš poslani dobrovoljni prilog.

Mahsus selam i poštovanje.

S uredničkog stola. Nekoliko naših gg. suradnika urgiralo nas je, zašto njihovih primljenih radova ne iznosimo u listu.

Mi te radove ni uz najbolju volju nijesmo mogli do sad, a niti ćemo moći do početka nove „Biserove“ godine uvrstiti, jer imamo mnogo tekućeg gradiva, koje se mora do konca ovog godišta dovršiti. Baš stoga smo i odlučili ova zadnja tri broja povećati za čitavih osam stranica.

Molimo gg. suradnike naše, da se strpe, a mi ćemo im radove u prvim brojevima narednog godišta iznijeti.

Ispravak. U prošlom (9.) broju „Bisera“ potkrala nam se pokrupna pogreška u notici „S uredničkog stola“. Tamo se veli, da je Šemsudin Sarajlić napisao članak „O društvenosti“, a to ne stoji. Pravi je autor te lijepe studije anonimus, koji ne želi, da mu se pravo ime iznese.